شیمی ۳

فصل ۳ شیمی جلوه‌ای از هنر، زیبایی و ماندگاری

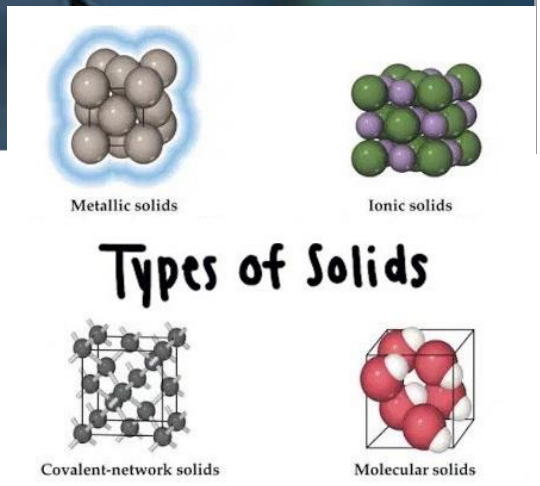

استاد: دکتر حسن پلوئی

نمونه‌ای از نقشکند روی سنگ در گنجنامه همدان.

آ) تنگ آبخوری دورهٔ ساسانی

ب) سفالینه‌ای از ایران باستان

پ) مجسمهٔ موآی در جزیرهٔ ایستر

ت) مجسمه‌ای در شهر ریئری مشگین شهر

شکل ۱ـ نمونه‌های فلزی، سفالی و سنگی به جای مانده از گذشتگان

۱- انسان ها از دیرباز مواد ضروری برای زندگی خود را از طبیعت تامین کرده و برای رفع نیاز آن ها را تغییر دادند. در تغییر این مواد عواملی مانند محیط و شیوه زندگی، آیین، آداب و رسوم، ادبیات و حتی افسانه ها نقش داشتند بنا بر این، این آثار نمادی از هنر خویش بوده که افزون بر زیبایی، بازتابی از ماندگاری آن اثر است.

۲- مواد اولیه برای ساخت این آثار علاوه بر فراوانی و در دسترس بودن می بایست استحکام و پایداری زیاد داشته و واکنش پذیری کم دارا باشند.

۳-امروزه شیمی دان ها برای درک مقدار، ساختار و رفتار سازنده این آثار، به مواد جدیدتر با خواص ویژه و کاربردهای معین دست یافته اند

یادآوری: عناصر به طور کلی به ۳ دسته: فلز، نافلز و شبه فلز دسته‌بندی می‌شوند. خاصیت نافلزی یعنی تمایل به جذب الکترون، بنا بر این هرچه جاذبه هسته بر روی الکترون‌های لایه آخر اتم بیشتر باشد، عنصر خاصیت نافلزی بیشتر و هرچه این جاذبه (بار موثر هسته یا الکترونگاتیوی) کمتر باشد عنصر خاصیت فلزی بیشتری دارد.(خاصیت فلزی یعنی تمایل به از دست دادن الکترون)

ترتیب الکترونگاتیوی نافلزات و شبه فلزات:

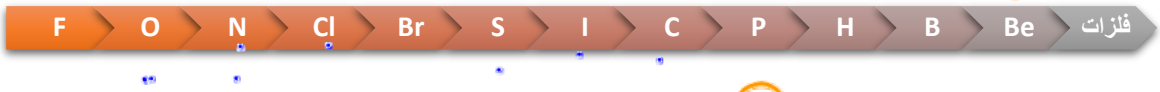

Dr. Hassan Pelvei

انواع پیوند (اتصال) اتم‌ها

۱)**پیوند کوولانسی:** در اثر اشتراک الکترون‌های منفرد بین دو اتم نافلز یا شبه فلز جفت الکترون پیوندی ایجاد می‌شود که این جفت الکترون با حرکت به دور هر دو اتم باعث اتصال (پیوند) اتم‌ها می‌شود.

اگر دو اتم نافلز یا شبه فلز یکسان باشند: پیوند کوولانسی ناقطبی ایجاد می‌شود. و اگر دو اتم نافلز یا شبه فلز متفاوت باشند: پیوند کوولانسی قطبی ایجاد می‌شود.

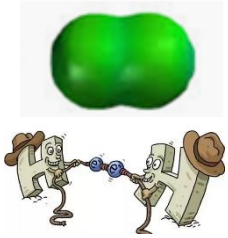

ناقطبی (متقارن)

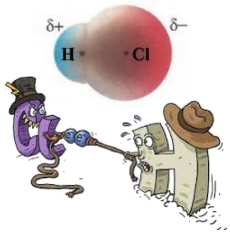

قطبی (نامتقارن)

در پیوند کوولانسی قطبی، تراکم ابر الکترونی به دور اتمی که الکترونگاتیوتر است، بیشتر بوده. (σ−) و اتم دیگر (σ+) خواهد شد.

نکته: پیوند داتیو نوعی کوولانسی است.

۲)**پیوند یونی:** در اثر انتقال کامل الکترون از فلز به نافلز، کاتیون و آنیون ایجاد می‌شود که به جاذبه حاصل پیوند یونی گویند.

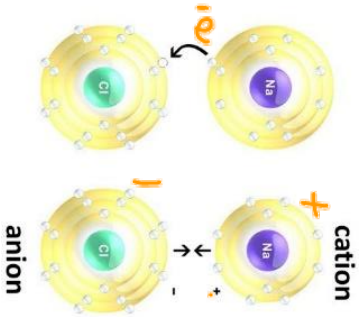

نکته۱: Be (بریلیم) با آن که فلز است اما پیوند یونی ایجاد نمی‌کند و فقط پیوند کوولانسی تشکیل می‌دهد. (Be تبدیل به کاتیون نمی‌شود.)

نکته۲: C (کربن) فقط پیوند کوولانسی ایجاد می‌کند (تبدیل به آنیون نمی‌شود)

نکته۳: نافلزات (غیر از کربن)، هم امکان تشکیل پیوند کوولانسی دارند و هم در واکنش با فلزات تبدیل به آنیون شده و پیوند یونی می‌دهند.

نکته۴: AL (آلومینیوم) فقط با ۳ نافلز، F,O,N تبدیل به کاتیون شده و پیوند یونی می‌دهد و در اتصال با بقیه نافلزات، کوولانسی می‌دهد.

نکته۵: همه آنیون‌های تک اتمی، (... و P^{3+}, O^{2+}, F^{-}) به آرایش گاز نجیب همان دوره می‌رسند و تعداد لایه آن ها تغییر نمی کند. اما کاتیون‌ها ممکن است به آرایش گاز نجیب دوره قبل برسند

Dr. Hassan Poloei

$(AL^{3+}, Ca^{2+}, Na^{+}$ و ....) و یا ممکن است به آرایش الکترونی گاز نجیب نرسند. (Cu^{+}, Fe^{3+} و ...).

اما در هر حال یک لایه کم تر از حالت خنثی خود دارند.

۳)**پیوند فلزی:** اتم‌های فلزی توسط پیوندی به نام فلزی به هم متصل می‌شوند و چون بار موثر فلزات بسیار کم است، الکترون‌های لایه ظرفیت آزادانه بین یون‌های مثبت فلز حرکت کرده و این الکترون‌های آزاد باعث اتصال اتم‌ها و یا به عبارت دیگر کاتیون‌های فلز می‌شوند.

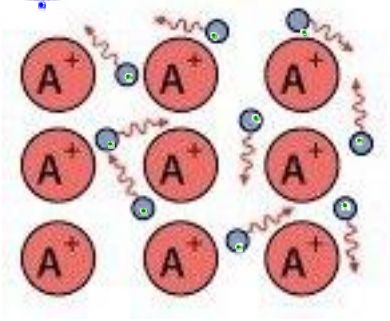

نکته: ماهیت پیوند فلزی همانند پیوند کوولانسی، مادی است و الکترون باعث اتصال اتم‌ها می‌شود.

اما پیوند یونی و نیروهای بین مولکولی و نیز جاذبه یون – مولکول، ماهیت مادی نداشته و نیروی الکتروستاتیک باعث اتصال ذرات می‌شود.

جمع‌بندی پیوندها:

نافلز و نافلز: کوولانسی — فلز و نافلز: یونی

شبه‌فلز و شبه‌فلز: کوولانسی — فلز و فلز: فلزی — نافلز و شبه‌فلز: کوولانسی

فرمول مولکولی: در ترکیبات مولکولی می‌توان نوع و تعداد دقیق عناصر را بیان کنیم که به این فرمول، فرمول مولکولی می‌گویند:

$C_6H_{12}O_6,\ H_2O,\ C_2H_6$

فرمول تجربی: نشان‌دهنده نوع عناصر و ساده‌ترین نسبت عناصر است:

$C_6H_{12}O_6 \rightarrow CH_2O$

CH_2O

$C_4H_8 \rightarrow CH_2$

فرمول شیمیایی: در ترکیبات مولکولی، فرمول شیمیایی همان فرمول مولکولیِ مولکول می‌باشد.

اما در ۳ دسته دیگر موارد، فرمول شیمیایی فرمول تجربی است (غیر از دسته‌ای از ترکیبات یونی)

Dr. Hassan Pelvi

انواع مواد (جامدات)

۱- جامدات مولکولی:

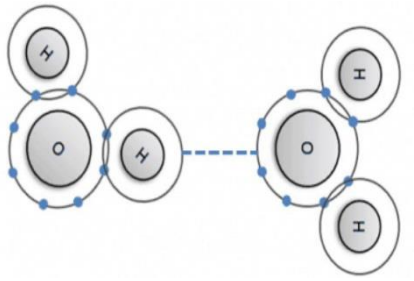

از مولکول‌های مشخص ساخته شده‌اند (غیر از گازهای نجیب) در درون مولکول اتصال اتم‌ها توسط پیوند کوولانسی است و بین مولکول‌ها، نیروهای بین مولکولی (هیدروژنی یا واندروالسی) مولکول‌ها را به هم متصل می‌کنند.

تشخیص: هر جسم جزو سه دسته دیگر نباشد، ترکیب مولکولی است. به عبارتی جسمی که فاقد فلز باشد، احتمالا ترکیب مولکولی است.

نکته۱: دمای ذوب و جوش بسیار پایین دارند در دمای معمولی گاز یا مایع یا جامدند.

نکته۲: مولکول‌ها می‌توانند قطبی یا ناقطبی باشند و یا هر دو قسمت را دارا باشند.

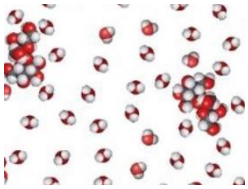

نکته۳: مولکول‌های قطبی در آب حل می‌شوند. حل شدن این مولکول‌ها در آب اکثرا مولکولی است و محلول غیرالکترولیت ایجاد می‌کنند. البته حل شدن اسیدها در آب ممکن است یونی یا مولکولی. یونی باشد (الکترولیت قوی و غیرالکترولیت)

۲- جامدات کوولانسی

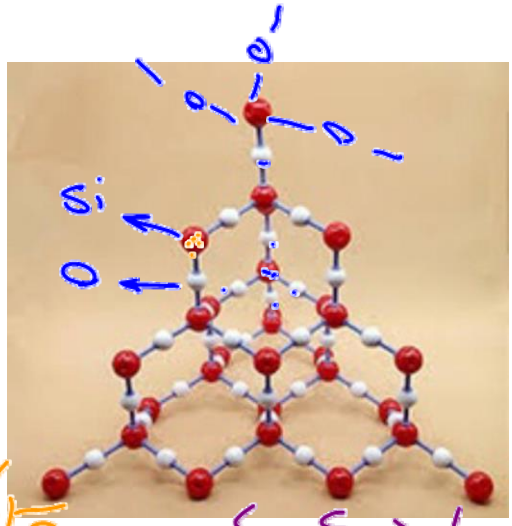

واحد سازنده بلور از اتصال تعداد بسیار زیادی از اتم‌ها توسط پیوند کوولانسی به وجود می‌آید. (غول‌آسا)

تشخیص: C, Si, Ge, SiC, SiO_2 و مابقی شبه فلزات

نکته۱: دمای ذوب و جوش بسیار بالا دارند. (در دمای معمولی جامد هستند.)

نکته۲: رسانایی الکتریکی ممکن است دارا باشند یا خیر.

Dr. Hassan Poloei

۳- جامدات یونی

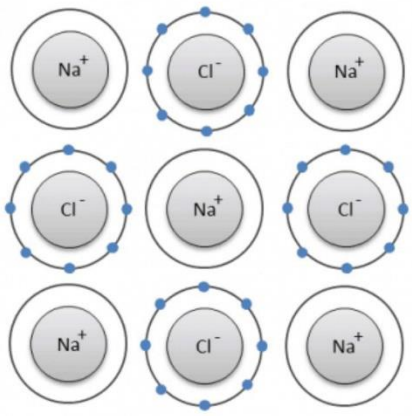

از آرایش سه بعدی کاتیون‌ها و آنیون‌ها ایجاد می‌شوند.

تشخیص: نافلز + فلز

انواع جامدات یونی:

A) بازها: آنیون آن‌ها OH^- می‌باشد. $Fe(OH)_2, NaOH$

B) اکسید فلزات: آنیون آن‌ها O^{2-} می‌باشد: Fe_2O_3, Na_2o

C) نمک‌ها: آنیون آن‌ها هر یون تک اتمی یا چند اتمی غیر از: OH^- و O^{2-} می‌تواند باشد:

$Fe_2(SO_4)_3, NaNO_3, NaCl$

نکته۱: به جای کاتیون فلزی، NH_4^+ هم می‌تواند با اتصال به آنیون، جامد یونی تشکیل دهد.

نکته۲: دمای ذوب و جوش بالا دارند (در دمای معمولی جامدند)

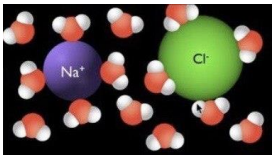

نکته۳: جامدات یونی در مولکول‌های ناقطبی حل نمی‌شوند و در مولکول‌های قطبی مانند آب ممکن است حل شوند مانند $NaCl$ یا نامحلول بوده و حل نشوند مانند $AgCl$

طلا و نیکل و مس

۴- جامدات فلزی:

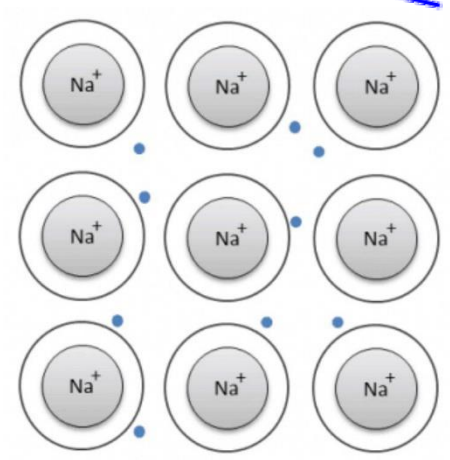

دارای کاتیون فلزی در دریای شناور الکترون‌ها.

تشخیص: فلز تنها یا آلیاژ چند فلز

نکته۱: فلزات واسطه دمای ذوب و جوش بالاتری از فلزات اصلی دارند. (غیر از جیوه)

نکته۲: دمای ذوب و جوش بالا دارند و در دمای معمولی جامدند. (غیر از جیوه)

نکته۳: به دلیل داشتن الکترون‌های شناور، رسانای الکتریکی بالا دارند.

Dr. Hassan Poloei

سوال: شرط رسانایی الکتریکی چیست؟

الکترون شناور: فلزات، شبه فلزات، گرافیت

یون شناور: جامدات یونی مذاب، جامدات یونی محلول در آب، اسیدهای محلول در آب، اکسید نافلزات و NH_3 محلول در آب

شبکه بلور: به آرایش منظم و سه بعدی اتم‌ها، مولکول و یون‌ها در بلور هر چهار دسته جامدات شبکه بلور

جامدات کوولاسی — مولکولی — جامدات یونی و فلزی

خاک رس

گویند.

۱-خاک رس ترکیب شیمیایی ثابت ندارد . از جامدات کوولانسی (SiO_2) و جامدات یونی (Fe_2O_3, AL_2O_3و...) و مولکولی (H_2O) و نیز فلزی(Au) تشکیل شده است.

معمولا بیش از ۹۵٪ جرم خاک رس حرارت نداده را سه ترکیب زیر تشکیل می‌دهند:

$$\text{درصد جرمی ماده} = \frac{\text{گرم ماده}}{\text{گرم کل نمونه}} \times 100$$

$(۴۶٪)SiO_2 > AL_2O_3 > H_2O$

۲-در اثر گرما دادن به خاک رس H_2O به دلیل نقطه جوش پایین جدا شده و درصد جرمی آن در خاک رس کاهش یافته و درصد جرمی مابقی ترکیبات زیاد می‌شود.

۳-علت سرخ بودن خاک رس وجود Fe_2O_3 می‌باشد.

چند درصد جرم H_2O را H و O تشکیل می‌دهد؟ ($H=1\ \frac{g}{mol}$ ، $O=16\ \frac{g}{mol}$)

درصد جرمی H $= \frac{2\times1}{2\times1+1\times16}\times100 = \%11$

درصد جرمی O $= \frac{1\times16}{18}\times100 = \%89$

خود را بیازمایید

خاک رس مخلوطی از مواد گوناگون است. جدول زیر **درصد جرمی**[1] مواد سازندهٔ نوعی خاک رس[2] را نشان می‌دهد که از یک معدن طلا استخراج شده است.

ماده	SiO_2	Al_2O_3	H_2O	Na_2O	Fe_2O_3	MgO	Au و دیگر مواد
درصد جرمی	۴۶/۲۰	۳۷/۷۴	۱۳/۳۲	۱/۲۴	۰/۹۶	۰/۴۴	۰/۱
	کوولانسی	یونی	مولکولی	یونی	یونی	یونی	فلزی
	سیلیسیم دی اکسید	آلومینیم اکسید		سدیم اکسید	آهن III اکسید	منیزیم اکسید	طلا

۱ـ با توجه به داده‌های جدول به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:

آ) نام شیمیایی هر یک از مواد موجود در این نوع خاک را بنویسید.

ب) سرخ فام بودن این نوع خاک رس را به وجود کدام ماده نسبت می‌دهید؟ Fe_2O_3

پ) پیش‌بینی کنید هنگام پختن سفالینه‌های تهیه شده از این نوع خاک رس، از جرم کدام ماده به مقدار بیشتری کاسته می‌شود؟ چرا؟ H_2O چون ترکیب مولکولی است و دمای جوش کم دارد.

Dr. Hassan Poloei

۲ـ اگر اجزای این مخلوط نخست جداسازی شده سپس خالص‌سازی شوند، پیش‌بینی کنید ساختار ذره‌ای هریک از این اجزا در حالت خالص و جامد (به جز SiO_2) با کدام الگوی زیر همخوانی دارد؟ چرا؟

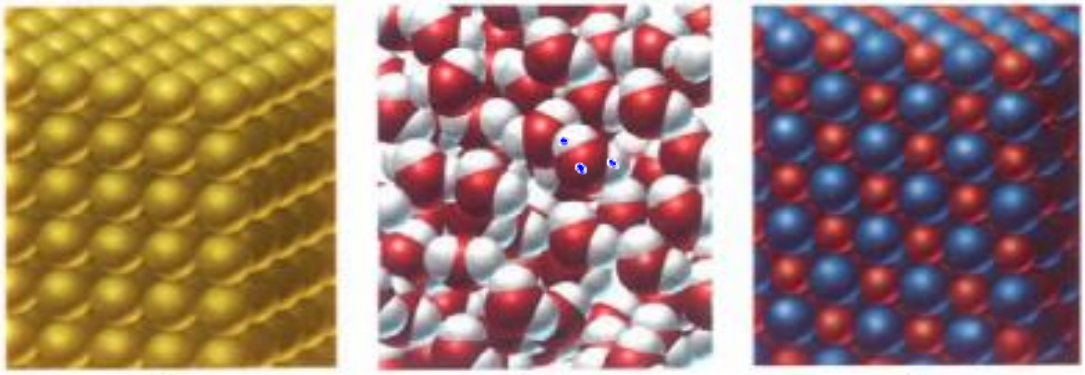

(آ) (ب) (پ)

MgO یونی — N_2O مولکولی — Au (فلزی)

تست۱: در نمونه‌ای خاک رس درصد جرمی SiO_2 (سیلیس) برابر ۴۶٪ و درصد جرمی آب ۱۴٪ می‌باشد، اگر در اثر حرارت ۵۰٪ آب آن جدا شود، درصد جرمی سیلیس در خاک باقی‌مانده چند درصد خواهد بود؟

۱) ۴۹,۵ ۲) ۴۶ ۳) ۵۱,۵ ۴) ۵۳

۱۰۰g از نمونه اول را در نظر می‌گیریم: ۴۶g SiO_2 و ۱۴g H_2O : طبق فرض تست، نصف آب یعنی ۷g بخار می‌شود ← جرم مخلوط باقیمانده: ۱۰۰ − ۷ = ۹۳g

حال می‌توان درصد جرمی SiO_2 در مخلوط دوم را محاسبه کرد: درصد جرمی SiO_2 = $\frac{46}{93} \times 100 = 49.5\%$

تست۲: اگر خاک رس مطرح شده با درصد جرمی زیر را با گرما دادن کاملا خشک کنیم، درصد جرمی فلز آلومینیوم چند درصد افزایش می‌یابد؟ ($H = 1$ ، $O = 16$ ، $AL = 27$) ($H_2O = 13\%$ ، $Al_2O_3 = 38\%$ ، $SiO_2 = 46\%$)

۱) ۶ ۲) ۲ ۳) ۱,۵ ۴) ۱

خاک رس

Al_2O_3

Al

درصد جرمی Al در عنصر اولیه = درصد جرمی Al در Al_2O_3 × درصد جرمی Al_2O_3 در خاک رس

$\frac{2\times27}{2\times27+3\times16} \times 100 = \frac{53}{100}$ ، $\frac{53}{100} \times \frac{38}{100} = 20.15\%$

درصد جرمی Al در خاک رس حرارت دیده (عنصر اولیه): $\frac{20.15}{100-13} \times 100 = 23.15\%$

درصد جرمی Al ثانویه = $\frac{20.15}{87} = 20$

$\Delta p = 23.15 - 20.15$

Dr. Hassan Palvi

جامدات کووالانسی

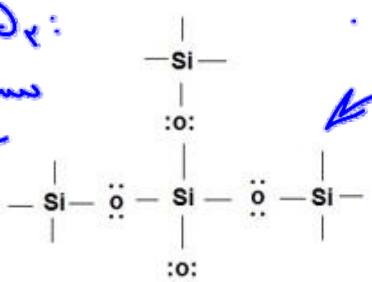

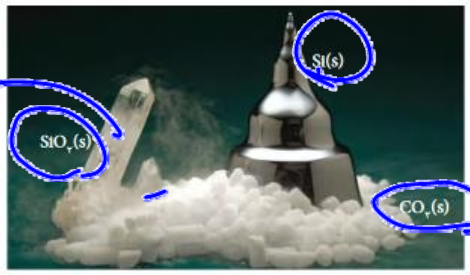

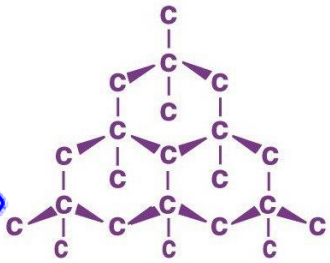

شکل ۲ـ نمونه‌ای از سیلیسیم، سیلیس و یخ خشک

۱- واحد سازنده بلور مواد کووالانسی «اتم» می‌باشد که این مجموعه ی بسیار زیاد از اتم ها توسط پیوند قوی کوولانسی به یکدیگر متصل شده و شبکه‌ای غول‌آسا و سه بعدی ایجاد می‌کنند. (غیر از گرافیت که دو بعدی است.)

۲- فرمول شیمیایی که در جامدات کوولانسی استفاده می‌شود، فرمول تجربی است.

۳- تشخیص: الماس (C)، گرافیت (C)، Si (سیلسیم)، Ge (ژرمانیم)، SiC (سیلسیم کربید) و SiO_2 (سیلیس) (شبه فلزات دیگر نیز در حالت عنصری ساختار کووالانسی دارند)

۴- غیر از گرافیت، بقیه ی جامدات کوولانسی سه بعدی می‌باشند.

۵- دمای ذوب و جوش و سختی: چون اتصال همه اتم‌ها توسط پیوند قوی کوولانسی است، دمای ذوب و جوش و سختی بسیار بالایی دارند و بالاترین سختی و دمای ذوب و جوش را درمیان مواد دارا هستند.

۶- کربن و سیلسیم عنصرهای اصلی سازنده‌ی جامدات کووالانسی هستند عنصرهایی که تا کنون از آنها یون تک اتمی در هیچ ترکیبی شناخته نشده است و هر دو با تشکیل پیوند کووالانسی به آرایش هشت تایی می‌رسند.

نکته: عنصر سیلیسیم پس از اکسیژن دومین عنصر پوسته جامد زمین است. ترکیبات این دو عنصر بیش از ۹۰ درصد پوسته زمین را تشکیل می دهند.

سیلیس (SiO_2)

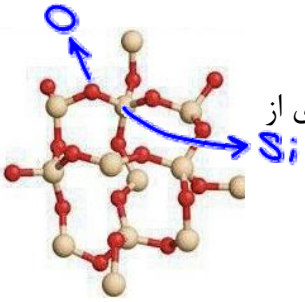

۱-فراوان‌ترین ترکیب شیمیایی موجود در پوسته زمین است.

۲-خالص آن: کوارتز و ناخالص آن: خاک رس می‌باشد که در ساختار بسیاری از سنگ ها مانند سنگ پخت نان، بیشتر جرم سنگ را تشکیل می دهد.

۳-جامد کوولانسی با شبکه سه بعدی و غول‌آسا

Dr. Hassan Poloei

مقایسه الماس و گرافیت

دگرشکل آلوتروپ: به اَشکال مختلف بلوری یا مولکولی یک عنصر در طبیعت گویند. به عنوان مثال عنصر اکسیژن به دو شکل O_2 و O_3 وجود دارد. (هر دو مولکولی)

عنصر کربن نیز به دوشکل بلوری الماس (C) و گرافیت (C) وجود دارد (هر دو جامدکوولانسی):

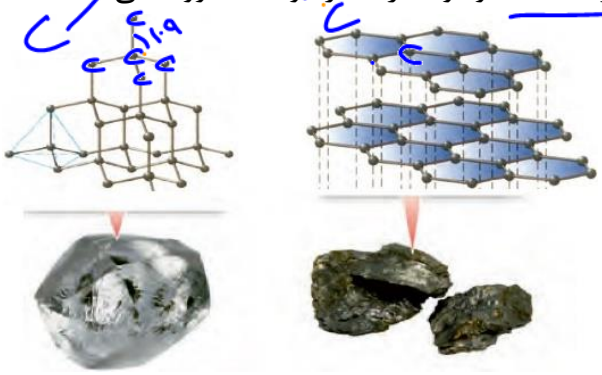

۱-دگر شکل هم بوده و فرمول شیمیایی هر دو را به شکل C نمایش می‌دهیم. (۱۰۰٪ کربن)

۲-هر دو جامد کوولانسی بوده ولی الماس سه بعدی و گرافیت لایه لایه و دو بعدی است.

۳-در الماس هر کربن با چهار پیوند کوولانسی به سه اتم کربن متصل است.

۴-الکترون چهارم اتم کربن در گرافیت، بین سه کربن اطراف شناور است (رسانایی الکتریکی)

۵-زاویه پیوندی در الماس حدوداً ۱۰۹ درجه است اما در گرافیت دقیقاً ۱۲۰ درجه می‌باشد.

۶-در گرافیت شش ضلعی‌های منتظم وجود دارد و مسطح و لایه لایه است. هر لایه متشکل از تعداد بسیار زیادی اتم کربن است. لایه‌ها به وسیله نیروهای واندروالسی به یکدیگر متصل می‌شوند. در نتیجه گرافیت برخلاف الماس، جامدی نرم است زیرا به راحتی لایه‌ها روی یکدیگر حرکت می‌کنند. بنابراین گرافیت به نوعی شبیه ترکیبات مولکولی است؛ زیرا هر لایه حکم یک مولکول بزرگ را داراست. اما در کل گرافیت را نیز جامد کوولانسی درنظر می‌گیریم.

۷-الماس دمای ذوب، سختی، طول پیوند C—C ، سطح انرژی، چگالی و آنتالپی سوختن بیشتری از گرافیت دارد.

۸-الماس آنتالپی پیوند و پایداری کمتری از گرافیت دارد.

۹-الماس شفاف و سخت بوده و در جواهرسازی و ساخت مته و ابزار برش کاربرد دارد. اما گرافیت کدر و تیره بوده و در مغز مداد و اِلکترود استفاده می‌شود.

۱۰-الماس رسانایی الکتریکی ندارد ولی رسانایی گرمایی دارد.

در صورتی که گرافیت به دلیل داشتن الکترون‌های آزاد (مانند فلزات) رسانایی الکتریکی بالایی داشته هر چند رسانایی گرمایی ندارد.

۱۱-فاصله اتم‌های کربن دو لایه مجاور در گرافیت زیاد بوده و باعث می‌شود چگالی گرافیت کمتر از الماس باشد.

Dr. Hassan Pelvi

گرافن:

تک لایه‌ای از گرافیت می‌باشد. به عبارتی همانند یک آبر مولکول بوده که دارای تعداد بسیار زیاد اتم‌های کربن در یک سطح (دو بعدی) می‌باشد. شفاف و انعطاف‌پذیربوده و مقاومت کششی آن ۱۰۰ برابر فولاد است. و همانند گرافیت به دلیل دارا بودن الکترون‌های شناور، رسانایی الکتریکی بالایی دارد. ضخامت گرافن در حد یک اتم کربن

شکل ۴ـ تهیه گرافن با استفاده از نوار چسب

کاوش کنید ۱

درباره «رسانایی الکتریکی گرافن» کاوش کنید.

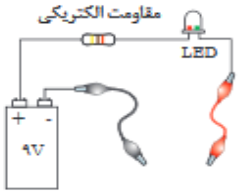

وسایل و مواد مورد نیاز: لامپ LED، باتری ۹ ولتی ، سیم، سوکت، مقاومت ۳۳۰ اهمی، مداد و کاغذ.

۱ـ مداری مطابق شکل روبه‌رو بسازید.

۲ـ با یک مداد نرم، چهار گوشه‌ای ضخیم و تیره روی کاغذ بکشید، به طوری که حدود ۳ تا ۴ سانتی‌متر طول و حدود ۱/۵ سانتی‌متر عرض داشته باشد، سپس مستطیل را با مداد به طور کامل سیاه کنید.

۳ـ نوک فلزی دو سیم رابط را با مستطیل گرافیتی که ضخامتی در حدود چند نانومتر دارد تماس دهید سپس به لامپ نگاه کنید، چه رخ می‌دهد؟

۴ـ دو نقطهٔ اتصال را به هم نزدیک یا از هم دور کنید، چه تغییری در شدت روشنایی لامپ پدید می‌آید؟

عوامل موثر در شعاع اتم یا یون

می‌باشد.

اولویت ۱: هرچه تعداد لایه الکترونی ↑ ← شعاع ↑

اولویت۲: اگر تعداد لایه برابر بود: هرچه تعداد پروتون ↓ ← شعاع ↑

اولویت۳: اگر تعداد لایه و تعداد پروتون برابر بود: هر چه تعداد الکترون ↑ ← شعاع ↑

عوامل موثر در طول پیوند کوولانسی:

اولویت۱: هرچه شعاع اتم‌های درگیر در پیوند ↑ ← طول پیوند کوولانسی ↑

طول پیوند $CL - CL > H - CL > H - F$

اولویت۲: اگر دو پیوند فقط از نظر مرتبه پیوند تفاوت داشته باشند: مرتبه پیوند↓ ← طول پیوند↑

طول پیوند $C - C > C = C > C \equiv C$

$^{\square}_{17}CL^{-}$ (سه لایه) $> {}^{\square}_{8}O$ (دو لایه)

$^{\square}_{17}CL^{-} > {}^{\square}_{19}K^{+}$

Dr. Hassan Poloei

آنتالپی پیوند: انرژی لازم جهت شکستن ۱ مول پیوند کوولانسی و تبدیل جسم به اتم های گازی را آنتالپی پیوند یا میانگین آنتالپی پیوند گویند: $(\frac{Kj}{mol})$

✓ نکته: آنتالپی پیوند با طول پیوند کوولانسی رابطه عکس دارد.

مثال: طول پیوند و میانگین آنتالپی پیوند در جامدات کوولانسی را مقایسه کنید.

طول پیوند: $c-c < c-c < Si-o < Si-c < Si-Si < Ge-Ge$

گرافیت — الماس — SiO_2 — Sic — Si — Ge

آنتالپی پیوند: $c-c > c-c > Si-O > Si-c > Si-Si > Ge-Ge$

نکته۱: در گرافیت چهارمین الکترون لایه ظرفیت با سه کربن اطراف خود پیوند می‌دهد، در نتیجه پیوند کربن- کربن در گرافیت بین یگانه و دوگانه بوده و طول پیوند کربن- کربن در آن کمتر از این پیوند در الماس می‌باشد.

نکته۲: چون آنتالپی پیوند در سیلسیم (*Si*) کمتر از سیلیس (SiO_2) می‌باشد، بنابراین سیلسیم در طبیعت به حالت عنصری (آزاد) وجود نداشته و بیشتر به شکل ترکیب با اکسیژن (SiO_2) یافت می‌شود.

مقایسه نقطه ذوب و سختی جامدات کوولانسی

هر چه آنتالپی پیوند در جامدات کوولانسی بیشتر باشد، دمای ذوب و سختی آن‌ها بیشتر می‌باشد.

نقطه ذوب و سختی:

الماس (C) > SiC > Si > گرافیت(C)

نکته۱: علت پایین‌تر بودن دمای ذوب و سختی گرافیت نسبت به مابقی جامدات کوولانسی این است که برای ذوب کردن آن نیازی به شکستن پیوند کوولانسی درون لایه‌ها نبوده و فقط نیروهای واندروالسی بین لایه‌ها سست شده و لایه به راحتی روی هم حرکت می‌کنند.

نکته۲: سختی یک کانی، میزان مقاومت آن را در برابر خراشیده شدن نشان می‌دهد و با یکای "موس" سنجیده می‌شود. الماس و کوارتز از سخت‌ترین مواد موجود در طبیعت هستند که سختی آن‌ها به ترتیب ۱۰ و ۷ است.

Dr. Hassan Poloei

خود را بیازمایید

۱ـ گرافیت و الماس از جمله دگرشکل‌های طبیعی کربن بوده که جزو جامدهای کووالانسی هستند. با توجه به ساختارهای زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

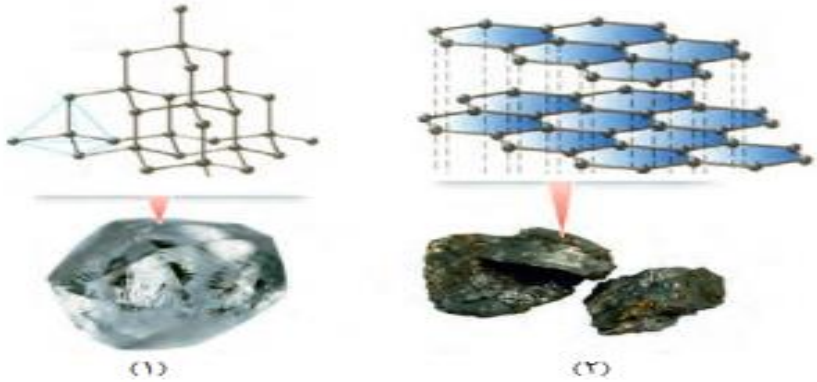

آ) کدام ساختار، جامد کووالانسی با چینش دو بُعدی اتم‌ها و کدام یک، جامد کووالانسی با چینش سه بُعدی اتم‌ها را نشان می‌دهد؟

ب) با توجه به اینکه گرافیت موجود در مغز مداد بر روی کاغذ اثر به‌جا می‌گذارد، کدام ساختار با این ویژگی همخوانی دارد؟ توضیح دهید.

پ) چرا در ساخت مته‌ها و ابزار برش شیشه از الماس استفاده می‌شود؟

ت) کدام چگالی (۲/۲۷ یا ۳/۵۱ گرم بر سانتی‌متر مکعب) را به گرافیت می‌توان نسبت داد؟ چرا؟

۲ـ باتوجه به جدول زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید:

پیوند	C–C	Si–Si
میانگین آنتالپی ($kJmol^{-1}$)	۳۴۸	۲۲۶

آ) اگر سیلیسیم خالص ساختاری همانند الماس داشته باشد، پیش‌بینی کنید نقطه ذوب الماس بالاتر است یا سیلیسیم؟ چرا؟

ب) اگر آنتالپی پیوند Si–O بیشتر از پیوند Si–Si و ساختار Si(s) با $SiO_2(s)$ مشابه باشد، توضیح دهید چرا سیلیسیم در طبیعت به حالت خالص یافت نشده و به‌طور عمده به شکل سیلیس یافت می‌شود؟

تست۱: چه تعداد از مطالب زیر درست است؟

- فرمول شیمیایی جامدات کوولانسی فرمول تجربی است.
- فرمول تجربی نشان‌دهنده نوع عناصر و ساده‌ترین نسبت آن‌ها در یک ترکیب است
- تنوع جامدات کوولانسی بیشتر از ترکیبات مولکولی است.
- جامدات کوولانسی دمای ذوب و سختی بیشتری از جامدات مولکولی دارند.
- هر چه طول پیوند کوولانسی در جامدات کوولانسی و مولکولی کمتر باشد، دمای ذوب و سختی آن‌ها بیشتر است.

۱) ۲) ۳) ۴)

تست۲: کدام گزینه نادرست است؟

۱. سیلسیم خالص در طبیعت یافت نمی‌شود
۲. سیلسیم وسیلیس هر دو رسانای الکتریسته هستند

Dr. Hassan Poloei

۳. آنتالپی پیوند در سیلسیم کمتر از سیلیس است
۴. گرافیت، سیلسیم و ژرمانیم رسانای برق هستند

تست۳:کدام گزینه در مورد الماس و گرافیت صحیح نمی‌باشد؟

۱. فاصله اتم‌های کربن در الماس بیشتر از فاصله اتم‌های کربن در درون یک لایه گرافیت است.
۲. فاصله اتم‌های کربن در الماس بیشتر از فاصله اتم‌های کربن دو لایه مجاور است
۳. الماس چگالی، دمای ذوب و سختی بیشتری از گرافیت دارد.
۴. هر دوجامد کوولانسی هستند ولی گرافیت تا حدی ویژگی‌های جامد مولکولی و فلزی را نیز داراست

تست۴: چه تعداد از عبارت‌های زیر نادرست است؟ ($Si = ۲۸$, o=۱۶)

- از سیلسیم در ساخت منشور و عدسی استفاده می‌شود.
- گرافن همانند گرافیت دارای حلقه‌های شش ضلعی منتظم بوده و کدر می‌باشد.
- در تبدیل گرافیت به الماس مصنوعی، طول پیوندهای کربن-کربن افزایش می‌یابد.
- در ۰/۶ گرم سیلیس، ۰/۰۴ مول الکترون ناپیوندی وجود دارد.
- جامدات کوولانسی را می‌توان دارای مولکول‌های غول‌آسا با فرمول مولکولی مشخص دانست.

۱) ۲ ۲) ۳ ۳) ۴ ۴) ۵

Dr. Hassan Poloei

جامدات مولکولی

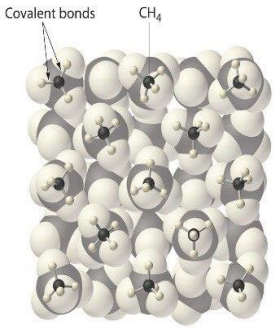

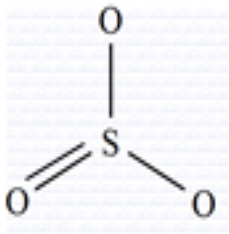

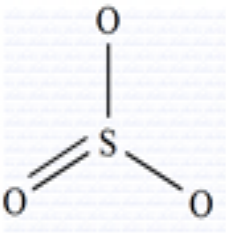

۱- مواد مولکولی دارای مولکول مشخص هستند که اتصال اتم‌ها در درون مولکول توسط پیوند کوولانسی و اتصال مولکول‌ها توسط نیروهای بین مولکولی است.

۲- **تشخیص**: جسمی که فلز و NH_4^+ نداشته باشد و جزو ۶ جامد کوولانسی نباشد،جامد مولکولی است.

۳- تنوع ماده مولکولی بسیار بیشتر از سه دسته(جامد) دیگر است.

۴- اغلب ترکیبات آلی، بسیاری از مواد که در دمای معمولی جامدند و نیز هر جسمی که در دمای معمولی گاز یا مایع است (غیر از جیوه)، جامد مولکولی می‌باشند.

۵- پیوند کوولانسی هم در جامدات کوولانسی و هم در درون مولکول‌های مواد مولکولی(غیر از گاز های نجیب)وجود دارد. حتی در جامدات یونی که کاتیون یا آنیون چند اتمی دارند نیز اتصال اتم‌ها در درونِ یون‌ها توسط پسوند کوولانسی است: $NH_4CL, Fe(OH)_2, NaNO_3$ و...

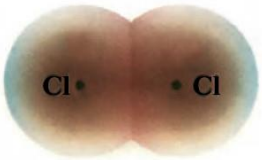

یادآوری: پیوند کوولانسی به دو دسته تقسیم می‌شود:

پیوند کووالانسی ناقطبی: اگر دو اتم نافلز یا شبه فلز یکسان (جور هسته) باشند، تراکم و توزیع الکترون‌ها دو طرف پیوند یکسان بوده و پیوند متقارن و ناقطبی خواهد بود:

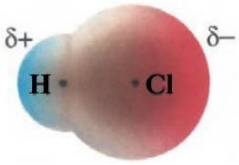

پیوند کوولانسی قطبی: اگر دو اتم نافلز یا شبه فلز متفاوت (ناجور هسته) باشند، تراکم و توزیع الکترون‌ها در اطراف اتم نافلزتر (الکترونگاتیوتر)، بیشتر بوده و بار جزئی منفی (σ−)داشته و می‌توان آن را با رنگ قرمز و سمت دیگر بار جزئی مثبت (σ+) داشته و می‌توان آن را با رنگ آبی نشان داد:

ترتیب قدرت نافلزی و الکترونگاتیوی:

F > O > N > Cl > Br > S > I > C > P > H > B > Be > فلزات

Dr. Hassan Poloei

مولکول ناقطبی و قطبی

- چنان چه مولکول متقارن بود، ناقطبی وگرنه مولکول قطبی است.
- برای سادگی تشخیص مولکول قطبی و ناقطبی می‌توان مولکول‌ها را چند دسته قرار داد:

دسته۱: مولکول دو اتمی (فاقد اتم مرکزی)

قطبیت مولکول همانند قطبیت پیوند است؛ به عبارتی:

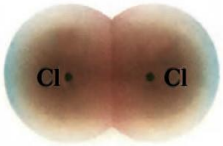

دو اتم یکسان (اتم‌ها جور هسته) ← پیوند ناقطبی ← مولکول ناقطبی:

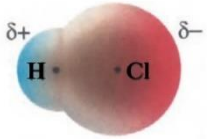

دو اتم متفاوت (اتم‌ها ناجور هسته) ← پیوند قطبی ← مولکول قطبی:

دسته۲: مولکول چند اتمی (دارای یک اتم مرکزی):

در صورتی که دو شرط زیر وجود داشته باشد، مولکول قطبی است:

۱-اتم مرکزی دارای جفت الکترون ناپیوندی باشد.

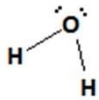

۲-به اتم مرکزی اتم‌های متفاوت متصل باشد.

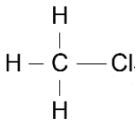

چنان چه هیچ کدام از دو شرط فوق موجود نباشد، مولکول ناقطبی است:

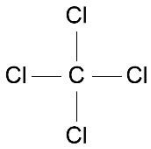

دسته۳: مولکول چند اتمی (دارای بیش از یک اتم مرکزی):

در این مولکول‌ها اگر اتصال اتم‌ها یکسان باشد (مانند هیدروکربن‌ها): مولکول ناقطبی است. $H-C\equiv C-H$

مثال: چه تعداد از اجسام زیر دارای مولکول قطبی و چه تعداد مولکول ناقطبی دارند:

$$Br_2 - HBr - O_3 - BF_3 - SiCl_4 - SiO_2 - KCl$$

$$SOCl_2 - HCN - OCl_2 - P_4 - HClO_3 - CS_2 - C_3H_8$$

Dr. Hassan Poloei

قلمرو الکترونی: فضایی بادکنک مانند اطراف اتم مرکزی که در آن الکترون‌های ناپیوندی و پیوندی حرکت می‌کنند:

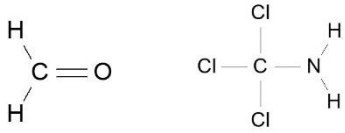

جفت الکترون ناپیوندی: ۱ قلمرو

پیوند یگانه، پیوند دوگانه، پیوند سه‌گانه: هر کدام ۱ قلمرو

شکل فضایی و زاویه پیوندی مولکول‌ها و بنیان‌ها

تعداد قلمرو	جفت e ناپیوندی	شکل مولکول	زاویه پیوندی	مثال	مدل فضا پر کن
۲	۰	خطی	۱۸۰°	$O=C=O$	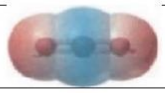
۳	۰	مثلث مسطح	۱۲۰°	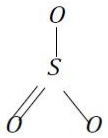	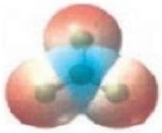
	۱	خمیده	≃ ۱۲۰°	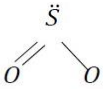	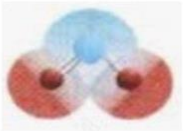
۴	۰	چهار وجهی منتظم	۱۰۹°	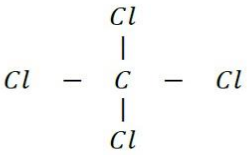	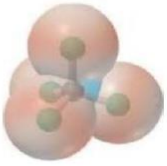
	۱	هرمی	≃ ۱۰۹°	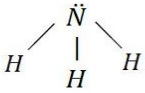	
	۲	خمیده	≃ ۱۰۹°	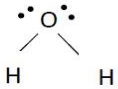	

تست ۱: در چه تعداد از مولکول‌های زیر همه اتم‌ها در یک راستا قرار دارند؟ (خطی)

$BF_3 - BeF_2 - SO_2 - SCO - HCN - OBr_2$

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

Dr. Hassan Poloei

تست ۲: کدام مولکول مسطح نبوده و در میدان الکتریکی جهت‌گیری می‌کند؟

۱)کلروفرم ۲)کربن دی‌سولفید

۳)گوگرد تری‌اکسید ۴) متان

ویژگی مولکول‌های قطبی

۱-در مولکول‌ها (حلال‌های) قطبی حل می‌شوند.	۴-در میدان الکتریکی جهت‌گیری می‌کنند.
۲-فاقد تقارن الکتریکی هستند.	۵-گشتاور دو قطبی آن‌ها بزرگتر از صفر است.
۳-نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی نامتقارن دارند.	۶-به سمت جسمی که بار القایی مثبت یا منفی دارد جذب می‌شود.

نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی

ابزاری مناسب برای بررسی تراکم ابر الکترونی و بار الکتریکی یعنی توزیع الکترون‌ها روی اتم‌های سازنده یک گونه شیمیایی است. این نقشه به شیمی‌دان‌ها کمک می‌کند تا واکنش‌پذیری، قدرت اسیدی و بازی و... را برای گونه‌های شیمیایی پیش‌بینی و مقایسه کنند.

جایی که تراکم ابر الکترونی بیشتر است: رنگ قرمز یا دِلتا منفی ($-\delta$)

جایی که تراکم ابر الکترونی کمتر است: رنگ آبی یا دِلتا مثبت ($+\delta$)

بررسی نقشه‌ی پتانسیل الکتروستاتیک مولکول‌های ۲ اتمی

مثبت

آ) احتمال حضور جفت الکترون پیوندی پیرامون هستهٔ اتم کلر بیشتر بوده زیرا خاصیت نافلزی آن بیشتر است، از این رو احتمال حضور الکترون‌های پیوندی روی هسته‌ها، یکسان و متقارن نیست.

ب) احتمال حضور جفت الکترون پیوندی در فضای بین دو هسته بیشتر است، گویی بیشتر وقت خود را آنجا می‌گذرانند، از این رو احتمال حضور آنها روی هسته‌ها، یکسان و متقارن است.

شکل ۶ـ نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی برای نمایش احتمال حضور الکترون‌ها در مولکول‌های دو اتمی
آ) ناجور هسته ب) جور هسته. رنگ سرخ تراکم بیشتر و رنگ آبی تراکم کمتر بار الکتریکی را نشان می‌دهد.

با توجه به اینکه ساده‌ترین مولکول‌ها دو اتمی هستند دو حالت متصور است:

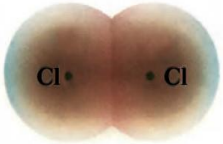

مولکول‌های دو اتمی جور هسته: در میدان الکتریکی جهت گیری نمی کنند، زیرا گشتاور دو قطبی آنها صفر بوده و مولکورهایی نا قطبی هستند (مانند Cl_2)

Dr. Hassan Poloei

به عبارتی در نقشه پتانسیل الکتروستاتیک آنها توزیع یکنواخت و متقارن الکترون ها، نشانه ناقطبی بودن آنها است.

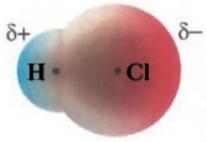

مولکول‌های دو اتمی ناجور هسته: در میدان الکتریکی جهت‌گیری می‌کنند، زیرا گشتاور دو قطبی آنها بزرگتر از صفر بوده و مولکول‌هایی قطبی هستند (مانند HCl)

به عبارتی در نقشه پتانسیل الکتروستاتیک آنها توزیع الکترون ها یکنواخت نبوده و تراکم ابر الکترونی روی اتم‌های سازنده آنها یکسان نیست و اتمی که تراکم ابر الکترونی روی آن بیشتر است باز جزئی منفی و با رنگ قرمز نمایش داده می‌شود و اتم دیگر بار جزئی مثبت داشته و با رنگ آبی نمایش داده می‌شود.

بررسی نقشه‌ی پتانسیل الکتروستاتیک مولکول‌های دارای اتم مرکزی

مثال ۱: بررسی نقشه پتانسیل الکتروستاتیک مولکول کربن دی اکسید:

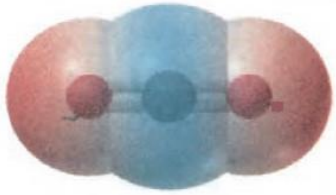

در این مولکول خطی تراکم ابر الکترونی بر روی اتم‌های اکسیژن بیشتر از کربن است. از این رو به اکسیژن‌ها بار جزئی منفی و رنگ قرمز و به اتم کربن بار جزئی مثبت و با رنگ آبی نمایش می‌دهیم. هر چند هر دو پیوند قطبی می‌باشند، اما به دلیل توزیع متقارن بار الکتریکی پیرامون اتم مرکزی، این مولکول متقارن بوده و در میدان الکتریکی جهت‌گیری نکرده و گشتاور دو قطبی آن صفر است.

مثال ۲: بررسی نقشه پتانسی الکتروستاتیک مولکول آب:

در این مولکول نیز تراکم ابر الکترونی روی اکسیژن بیشتر از اتم‌های هیدروژن می باشد (به ترتیب رنگ قرمز و آبی) و هر دو پیوند قطبی می‌باشند. اما این مولکول برخلاف CO_2 در میزان الکتریکی جهت‌گیری می‌کند و گشتاور دو قطبی بزرگتر از صفر دارد و مولکولی قطبی است. زیرا مولکولی خمیده بوده و توزیع بار الکتریکی پیرامون اتم مرکزی متقارن و یکنواخت نیست.

Dr. Hassan Pelvi

نکته: یکی از عواملی که می تواند تقارن و توزیع یکنواخت بارهای الکتریکی را در مولکول های چند اتمی به هم بزند، وجود جفت الکترون های ناپیوندی روی اتم مرکزی است.

خود را بیازمایید

۱ـ شکل زیر نقشهٔ پتانسیل مولکول‌های کربونیل سولفید (SCO) و اتین (C_2H_2) را نشان می‌دهد. با توجه به آنها گشتاور دو قطبی کدام مولکول برابر با صفر است؟ چرا؟

اتین　　کربونیل سولفید

۲ـ با توجه به نقشهٔ پتانسیل مولکول‌های آمونیاک و گوگرد تری‌اکسید به پرسش‌ها پاسخ دهید.

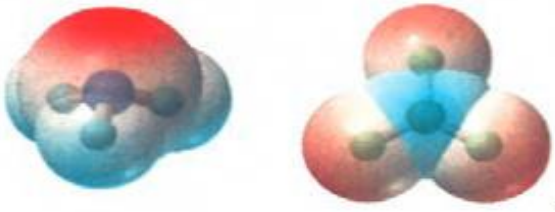

گوگرد تری‌اکسید　　آمونیاک

آ) با بیان دلیل، هر یک از اتم‌ها را در نقشه‌های بالا با (δ+)و(δ−) نشان‌دار کنید.

ب) کدام مولکول قطبی و کدام ناقطبی است؟ چرا؟

۳ـ با توجه به شکل‌های زیر با دلیل پیش‌بینی کنید کدام مایع، کلروفرم ($CHCl_3$) و کدام‌یک کربن‌تتراکلرید (CCl_4) است؟

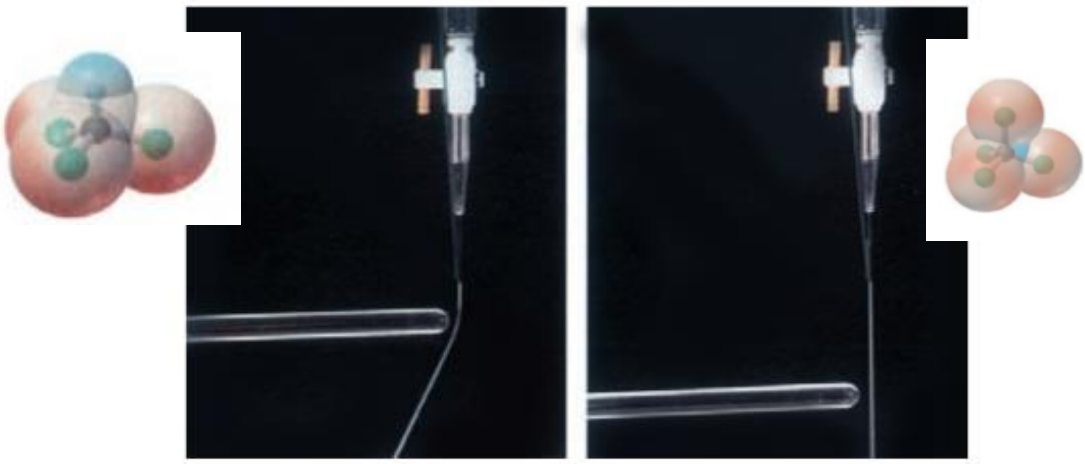

Dr. Hassan Poloei

تست ۱: (ریاضی تیر ۱۴۰۳)

با توجه به مدل فضا پُرکن مولکول‌های «آ» و «ب»، کدام موارد زیر درست است؟

الف: علامت بار جزئی اتم مرکزی در مولکول‌های «آ» و «ب»، می‌تواند مشابه باشد.

ب: مولکول «آ»، را می‌توان به هر یک از گونه‌های H_2O، H_2S و Li_2O نسبت داد.

پ: اگر مولکول «ب»، CO_2 باشد و یکی از اتم‌های اکسیژن آن با گوگرد جایگزین شود، بار جزئی اتم مرکزی، تغییر می‌کند.

ت: اگر مولکول «آ»، SO_2 باشد و به ساختار آن، یک اتم اکسیژن اضافه شود، گشتاور دوقطبی مولکول، برابر صفر می‌شود.

۱) «پ» و «ت»

۲) «ب» و «پ»

۳) «الف» و «ت»

۴) «الف» و «ب»

«آ»

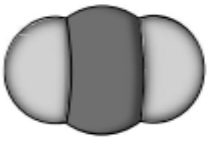

«ب»

تست ۲: (تجربی تیر ۱۴۰۳)

کدام مورد، عبارت زیر را از نظر علمی، به‌درستی کامل می‌کند؟

«مولکول ..... ، ..... مولکول گوگرد تری‌اکسید ..... .»

۱) آمونیاک ـ برخلاف ـ دارای اتم مرکزی با بار جزئی منفی است

۲) اکسیژن دی فلوئورید ـ برخلاف ـ هشت جفت الکترون ناپیوندی دارد

۳) نیتروژن تری فلوئورید ـ همانند ـ سه جفت الکترون پیوندی دارد

۴) هیدروژن سولفید ـ همانند ـ دارای اتم مرکزی با بار جزئی منفی است

تست ۳: چند مورد از مطالب زیر در مورد مولکول SiF_4 درست است؟

- نسبت جفت الکترون ناپیوندی به پیوندی در آن ۳ می‌باشد.
- پیوندهای آن همانند مولکول قطبی هستند.
- در نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی آن اطراف مولکول به طور یکنواخت قرمز رنگ می‌باشد.
- گشتاور دو قطبی آن حدود صفر بوده و در میدان الکتریکی جهت‌گیری می‌کند.
- شکل آن مشابه مولکول‌های NF_3 و BF_3 می‌باشد.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

Dr. Hassan Poloei

نیروهای بین مولکولی

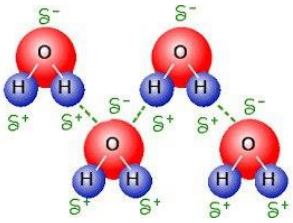

۱)پیوند هیدروژنی: اگر هر دو مولکول هیدروژن متصل به FoN دارا باشند، بین دو مولکول پیوند هیدروژنی ایجاد می‌شود:

۲)نیروی واندروالسی:

چنان چه یک یا هر دو مولکول شرط پیوند هیدروژنی را نداشته باشند، نیروی بین آن‌ها را واندروالسی گویند که خود به سه دسته تقسیم می‌شود:

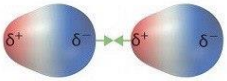

الف)نیروی دو قطبی- دو قطبی، بین دو مولکول قطبی

ب)نیروی دو قطبی- دو قطبی القایی: بین مولکول قطبی و ناقطبی

پ) نیروی دو قطبی القایی- دو قطبی القایی: بین دو مولکول ناقطبی

نکته۱: هر چه جرم و حجم مولکول‌ها بیشتر باشد، نیروی واندروالسی بین مولکول‌ها قوی‌تر می‌شود.

نکته۲: به طور کلی پیوند هیدروژنی قوی‌تر از نیروی واندروالسی است.

نکته۳: نیروهای بین مولکولی بسیار ضعیف هستند. از نظر قدرت و استحکام:

$Na^+ Cl^-$

پیوند کوولانسی ← پیوند یونی ← پیوند فلزی ← نیروهای بین مولکولی

واندروالسی < هیدروژنی

تست: در کدام گزینه امکان ایجاد پیوند هیدروژنی وجود ندارد؟

۱) بین مولکول‌های CH_3OH ۲) بین مولکول‌های آب و CH_2O

۲) بین مولکول‌های اتانوئیک اسید ۴) بین مولکول‌های آب و آمونیاک

انحلال مواد مولکولی در آب

مولکول‌های ناقطبی در آب انحلال‌ناپذیرند (CO_2 و Cl_2 و ....)مولکول‌های قطبی در آب حل می‌شوند و اکثرا به حالت مولکولی حل شده و محلول آن‌ها غیر الکترولیت است. (حل شدن مولکولی مانند: شکر، اتانول و...)

اما اسیدهای قوی در آب کاملا یونیده شده و محلول الکترولیت قوی ایجاد می‌کنند. (HCL و....) و اسیدهای ضعیف در آب مولکولی – یونی حل شده و محلول آن‌ها الکترولیت ضعیف خواهد بود. (HF و...)

Dr. Hassan Poloei

نقطه ذوب و جوش جامدات مولکولی

برای ذوب کردن و یا به جوش آوردن ترکیبات مولکولی، کافیست نیروهای بین مولکولی سست یا شکسته شوند (نه پیوندهای محکم کووالانسی) و به دلیل ضعیف بودن این نیروها، دمای ذوب و جوش ترکیبات مولکولی بسیار پایین وکمتر از سه دسته جامد دیگر می‌باشد (در دمای معمولی جامد یا مایع یا گازند).

اولویت ۱) پیوند هیدروژنی: معمولاً مولکولی که امکان تشکیل پیوند هیدروژنی داشته باشد، نیروی بین مولکولی قوی‌تر و در نتیجه دمای جوش بالاتر دارد.

$I_2 > H_2O > HF > NH_3$

مقایسه دمای جوش:

اولویت ۲) اگر دو مولکول مورد بررسی، هر دو هیدروژنی داشتند یا هر دو نداشتند، هر مولکولی که جرم و حجم بیشتر داشته باشد، نیروی بین مولکولی و دمای جوش بالاتری دارد.

مثال ۱: مولکول‌های گروه ۱۷:

$I_2(s) > Br_2(l) > Cl_2(g) > F_2(g)$

مثال ۲: دو الکل اتانول و متانول:

$C_2H_5OH > CH_3OH$

اولویت ۳) در صورتی که دو مولکول جرم و حجم تقریباً برابر داشته باشند، نیروی بین مولکولی و دمای جوش مولکول قطبی بیشتر از مولکول ناقطبی خواهد بود.

$CO > N_2$
$HCl > F_2$
$(CH_3)_2O > C_3H_8$

نکته: ید (I_2) به دلیل داشتن جرم و حجم زیاد، دمای ذوب و جوش بالاتری از موادی مانند H_2O دارد.

تست: چه تعداد از مطالب زیر درست است؟

- از نظر دمای ذوب: $C_2H_5OH > CH_3OH$
- از نظر دمای جوش: $CO_2 > N_2 > CO$
- از نظر قدرت نیروهای بین مولکولی: $I_2 > HF$
- نیروی بین مولکول‌های CO_2 و SO_2 از نوع دوقطبی القائی – دوقطبی القائی است.
- هر جسمی که در دمای معمولی مایع یا گاز است، حتما ماده مولکولی است.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

Dr. Hassan Poloei

نامگذاری جامدات مولکولی

به دلیل تنوع بسیار زیاد ترکیبات مولکولی، هر دسته نامگذاری خاص خود را دارد. مانند ترکیبات آلی (آلکان، آلکن، الکل و ....) و یا اسیدها (H_2SO_4, HBr و....)

برای نامگذاری مواد مولکولی دوتاییِ معمولی، ابتدا تعداد و نام عنصر سمت چپ و سپس تعداد و نام عنصر سمت راست را با پسوند «ید» می‌آوریم:

کربن تترا برمید: CBr_4 دی نیتروژن پنتا اکسید: N_2O_5

نکته: اصطلاحاتی مانند مولکول، فرمول مولکولی، نیروهای بین مولکولی صرفا در مورد مواد مولکولی بیان می‌شود و در سه دسته جامد دیگر به دلیل نداشتن مولکول، قطعا این واژه‌ها بی‌معنی است.

خود را بیازمایید

۱ـ با خط زدن واژه نادرست در هر مورد، عبارت زیر را کامل کنید.

در ساختار یک جامد $\frac{\text{کووالانسی}}{\text{مولکولی}}$، میان $\frac{\text{همهٔ}}{\text{شمار معینی از}}$ اتم‌ها پیوندهای اشتراکی وجود دارد به همین دلیل چنین موادی نقطهٔ ذوب $\frac{\text{بالایی}}{\text{پایینی}}$ دارند و دیرگداز هستند.

۲ـ واژه‌های شیمیایی رایج مانند مادهٔ مولکولی، فرمول مولکولی و نیروهای بین مولکولی را برای توصیف کدام مواد زیر می‌توان به کار برد؟ چرا؟

$C_6H_{14}(l), SiO_2(s), NaCl(s), HF(g), C(s, \text{گرافیت}), Cl_2(g)$

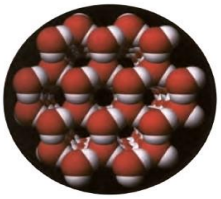

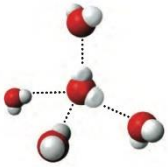

دانهٔ برف یک سازهٔ یخی طبیعی است که مبنای تشکیل آن حلقه‌های شش‌گوشه است.

یخ (H_2O جامد):

۱-مشهورترین جامد مولکولی که در حالت جامد همانند جامدات کووالانسی شفاف، زیبا و سخت است.

۲- هر مولکول چهار پیوند هیدروژنی با چهار مولکول اطراف ایجاد می‌کند.

۳- هر اکسیژن با دو اتم هیدروژن (درون مولکول) پیوند اشتراکی با دو اتم هیدروژن از دو مولکول مجاور، پیوند هیدروژنی ایجاد می‌کند.

۴- هر اتم هیدروزن با یک پیوند کوولانسی به اکسیژن مولکول خود متصل شده و یک پیوند هیدروژنی با اکسیژن مولکول مجاور برقرار می‌کند.

۵- مولکول‌های آب در یخ و برف، حلقه‌های شش ضلعی ایجاد کرده و شبکه‌ای همانند کندوی عسل را به وجود می‌آورند که در **سه بُعد** به طور منظم گسترش می‌یابند.

Dr. Hassan Poloei

تست۱: در کدام گزینه هیچ کدام از مولکول‌ها در میدان مغناطیسی جهت‌گیری نمی‌کند؟

۱) $CHCl_3, N_2, N_2O$

۲) CCl_4, P_4, O_3

۳) SO_2, CO, SCO

۴) Br_2, SO_3, C_2H_2

تست۲: در کدام گزینه همه گونه‌ها دارای پیوند کوولانسی هستند؟

۱) CO_2, SiO_2, Al_2O_3

۲) Fe, Si, SiC

۳) $NaOH, C_3H_8$, الماس

۴) $FeBr_3, NF_3$, گرافیت

تست۳: چه تعداد از مطالب زیر در مورد مواد مولکولی صادق است؟

- واحد سازنده آن‌ها مولکول بوده که توسط پیوند کوولانسی به یکدیگر متصل می‌شوند.
- هر جسمی در دمای معمولی گاز یا مایع است، حتما جامد مولکولی است.
- تنوع این مواد از سه دسته دیگر بیشتر بوده و اغلب ترکیبات آلی نیز مولکولی هستند
- دمای ذوب و جوش آن‌ها رابطه مستقیم با آنتالپی پیوند کوولانسی دارد.
- همه اتم‌ها در آن‌ها به آرایش الکترونی گاز نجیب رسیده‌اند.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست۴: اگر فرمول فلوئورید دو عنصر x و y به شکل XF_3 و YF_4 باشد و مجموع الکترون‌های ناپیوندی این دو مولکول به ترتیب ۲۰ و ۲۴ باشد، چه تعداد از عبارت‌های زیر نادرست است؟

- هر دو مولکول ناقطبی بوده و نیروی بین مولکولی آن‌ها از نوع واندروالسی است.
- اتم Y با اکسیژن جامد مولکولی ایجاد کرده که همه اتم‌ها در مولکول حاصله اکتت هستند.
- گشتاور دو قطبی XF_3 بزرگتر از صفر بوده و در آب محلول است.
- در نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی هر دو مولکول، اتم مرکزی رنگ آبی دارد.
- در هر دو مولکول پیوندها و مولکول‌ها نامتقارن هستند.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست ۵: کدام گزینه درست است؟

۱)در ساختار یخ همانند گرافیت یک آرایش منظم و سه بعدی با تشکیل حلقه‌های شش گوشه وجود دارد.

Dr. Hassan Poloei

۲)در جامدات مولکولی همانند جامدات کوولانسی، هر چه طول پیوند کوولانسی کمتر باشد، دمای ذوب و جوش بالاتر می‌رود.

۳)ترتیب دمای ذوب: $SiO_2 > I_2 > H_2O > SO_2$.

۴)شکل و نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی مولکول‌های CCl_4 CH_4 مشابه یکدیگر است.

تست ۶: (تجربی اردیبهشت ۱۴۰۳)

کدام مورد دربارهٔ سیلیس و یخ درست است؟

۱) ساختار سیلیس، سه‌بُعدی و ساختار یخ، دوبُعدی است.

۲) در سیلیس هر اتم سیلیسیم، با دو اتم اکسیژن، پیوند اشتراکی تشکیل می‌دهد.

۳) سیلیس خالص، کدر و یخ، شفاف است و هر دو، ساختار شش‌گوشه دارند.

۴) ساختار یخ منظم است و مولکول‌های آب، شبکه‌ای مانند کندوی زنبور عسل به وجود می‌آورند.

Dr. Hassan Poloei

جامدات یونی

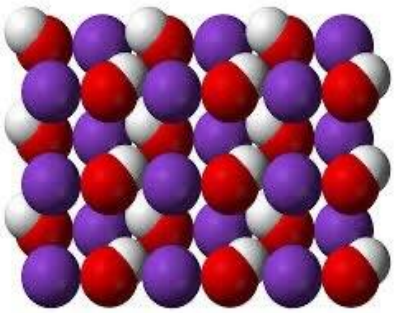

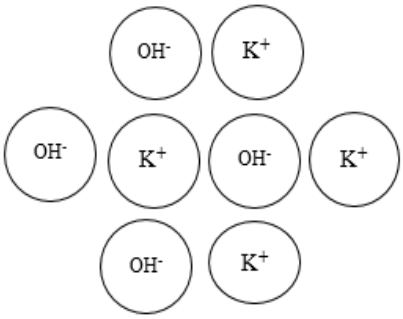

۱- شبکه بلور آن‌ها از چیدمان منظم کاتیون و آنیون تشکیل شده است.

۲- تشخیص: نافلز(ات) + فلز

۳- انواع جامدات یونی: باز، اکسید فلز، نمک

۴- جامدات یونی با وجودی که از کاتیون و آنیون ساخته شده‌اند، در کل خنثی هستند.

۵- ترکیبات یونی شکننده بوده و در اثر ضربه به صورت دو سطح صاف جدا می‌شوند زیرا در اثر ضربه، یون‌های موافق در کنار یکدیگر قرار گرفته و یکدیگر را دفع می کنند.

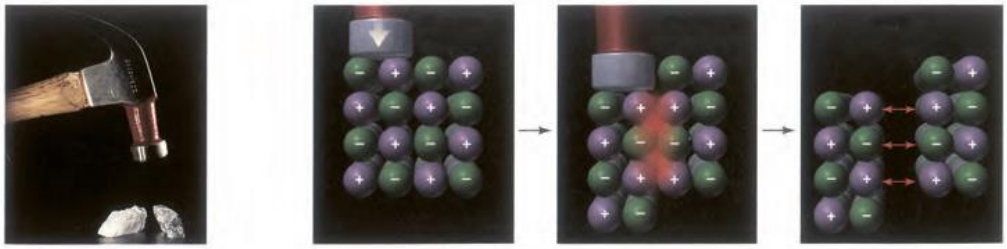

۶- یون NH_4^+ می‌تواند به جای فلز قرار گرفته و با آنیون‌های مختلف جامد یونی تشکیل دهد.

۷- اگر آنیون از یون چنداتمی (بنیان) ساخته شده باشد و یا کاتیون جامد یونی یون NH_4^+ باشد، ترکیب یونی علاوه بر پیوند یونی دارای پیوند اشتراکی نیز خواهد بود.

مانند: KOH ، $Fe(NO_3)_2$ ، NH_4Cl ، NH_4ClO_3 و ... .

رسانایی: ترکیبات یونی در حالت مذاب و محلول رسانایی الکتریکی دارند (الکترولیت قوی). رسانایی این مواد باعث تغییر شیمیایی در آن‌ها می‌شود (برقکافت). در صورتی که رسانایی جامدات فلزی فرآیندی فیزیکی است.

۸- یون‌های منفی تک اتمی به آرایش گاز نجیب هم‌دوره خود می‌رسند. اما یون‌های مثبت (کاتیون) ممکن است به آرایش گاز نجیب قبل از خود برسند (گروه ۱، ۲، Al^{3+} ، Sc^{3+} و ...) و یا اصلاً به آرایش گاز نجیب نرسند (اکثر یون‌های فلزات واسطه).

Dr. Hassan Poloei

۹- فرمول شیمیایی ترکیبات یونی فرمول تجربی است. (ساده ترین نسبت کاتیون و آنیون ترکیب یونی)

➢ **فرمول نویسی:** کاتیون را در سمت چپ و آنیون را در سمت راست نوشته و بار هر یک را اندیس دیگری قرار داده و در صورت امکان ساده می‌نماییم:

$$\left.\begin{matrix} Ca^{۲+} \\ NO_۳^- \end{matrix}\right\} \Longrightarrow Ca(NO_۳)_۲ \qquad \left.\begin{matrix} Fe^{۳+} \\ N^{۳-} \end{matrix}\right\} \Longrightarrow FeN$$

➢ **نام نویسی: ابتدا نام کاتیون و سپس نام آنیون را می‌آوریم:**

آهن III سولفات	$Fe_۲(SO_۴)_۳$	پتاسیم سولفید	$K_۲S$
نیکل III فسفات	$NiPO_۴$	روی کربنات	$ZnCO_۳$

مثال: در ۰/۳۹ گرم کلسیم فلوئورید چند مول یون وجود دارد و چند مول الکترون برای تشکیل این مقدار نمک مبادله شده است؟ ($Ca = ۴۰ , F = ۱۹ \frac{g}{mol}$)

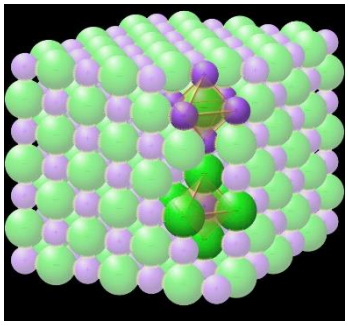

عدد کوئوردیناسیون: به شمار نزدیک‌ترین یون‌های ناهمنام پیرامون هر یون در شبکه بلور، عدد کوئوردیناسیون آن یون می‌گویند.

✓ به عنوان مثال در سدیم کلرید که دارای شبکه بلوریِ مکعبی است، هر یون Na^+ توسط ۶ یون Cl^- احاطه شده است (عدد کوئوردیناس Na^+ برابر ۶ است) و هر یون Cl^- توسط ۶ یون Na^+ محاصره شده است (عدد کوئوردیناس Cl^- برابر ۶ است).

✓ عدد کوئوردیناسیون ترکیبات یونی می‌تواند متفاوت باشد، اما نسبت عدد کوئوردیناسیون یون‌ها در یک جامد یونی را می‌توان از رابطه زیر به دست آورد:

$$\frac{\text{عدد کوئوردیناسیون آنیون}}{\text{عدد کوئوردیناسیون کاتیون}} = \frac{\text{اندیس کاتیون}}{\text{اندیس آنیون}}$$

به عنوان مثال نسبت فوق برای $Al_۲O_۳$ برابر با $\frac{۲}{۳}$ است.

مثال: اگر عدد کوئوردیناسیون کاتیون در کلسیم فلوئورید برابر ۸ باشد، عدد کوئوردیناسیون آنیون آن چند است؟

Dr. Hassan Poloei

بررسی تشکیل NaCl از Na (جامد فلزی) و Cl_2 (جامد مولکولی)

سدیم فلزی نقره‌ای رنگ بوده و همانند دیگر فلزات جاذبه هسته آن بر الکترون لایه ظرفیت ($3s^1$) کم می‌باشد. گاز کلر زرد رنگ بوده و دارای پیوند اشتراکی $Cl - Cl$ می‌باشد و مانند مابقی نافلزات جاذبه هسته آن به الکترون‌های لایه ظرفیت ($3s^2\ 3p^5$) زیاد می‌باشد. در اثر مجاورت این دو با هم، ابتدا پیوند اشتراکی مولکولی کلر شکسته شده و اتم‌های کلر با یک الکترون منفرد ایجاد می‌شوند که این الکترون‌های منفرد الکترون لایه ظرفیت اتم‌های سدیم را جدا کرده و یون Na^+ و Cl^- تولید می‌شود که با جاذبه یونی به یکدیگر متصل شده و جامدی سفید رنگ (نمک طعام) ایجاد می‌شود:

$$2Na\ (s) + Cl_2\ (g) \rightarrow 2NaCl\ (s) + \text{نور و گرما}$$

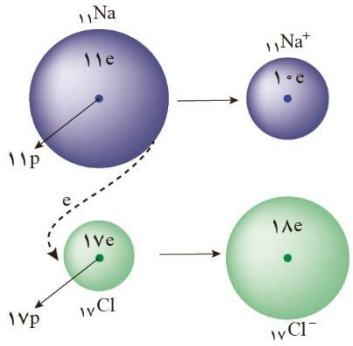

$$_{11}Na : 1s^2\ 2s^2\ 2p^6\ 3s^1 \longrightarrow {}_{11}Na^+ : 1s^2\ 2s^2\ 2p^6$$

$$e^-$$

$$_{17}Cl : 1s^2\ 2s^2\ 2p^6\ 3s^2\ 3p^5 \longrightarrow {}_{17}Cl^- : 1s^2\ 2s^2\ 2p^6\ 3s^2\ 3p^6$$

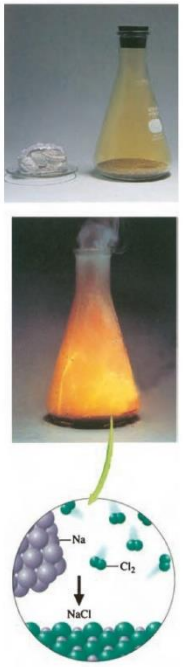

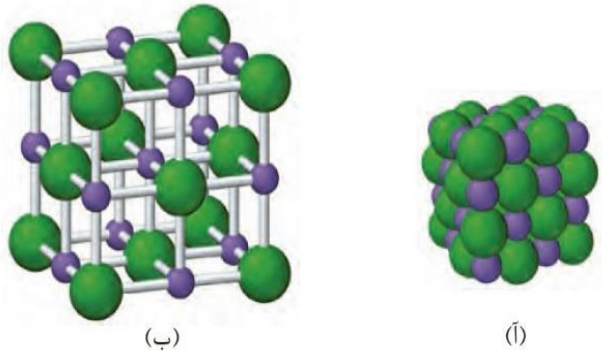

شکل ۹ـ آرایش یون‌ها در شبکه بلوری سدیم کلرید آ) فضا پرکن ب) گلوله و میله

در ترکیبات یونی نیروهای دافعه بین یون‌های هم‌نام و جاذبه بین یون‌های ناهم‌نام در تمام فاصله‌ها و جهت‌ها وجود دارد، اما نیروی جاذبه‌ی بین یون‌های ناهم‌نام در نیروهای دافعه‌ی بین یون‌های هم‌نام غلبه دارد.

Dr. Hassan Pelvi

مقایسه نقطه ذوب و جوش جامدات یونی، فلزی و مولکولی

۱- دمای ذوب و جوش جامدات یونی و فلزی بسیار بالاتر از جامدات مولکولی است. زیرا برای ذوب یا به جوش آوردن جامدات یونی و فلزی باید بر پیوند قوی یونی و فلزی غلبه کرد، اما در ترکیبات مولکولی کافی است نیروهای ضعیف بین مولکولی سُست یا شکسته شوند.

۲- مطابق یک قاعده کلی، هر چه نیروهای جاذبه میان ذرات سازنده یک ماده خالص قوی‌تر باشد، هم دمای ذوب و جوش جسم بالاتر می‌رود و هم تفاوت بین دمای ذوب و جوش آن بیشتر شده و در گستره (بازه‌ی) دمای بیشتری به حالت مایع باقی می‌ماند.

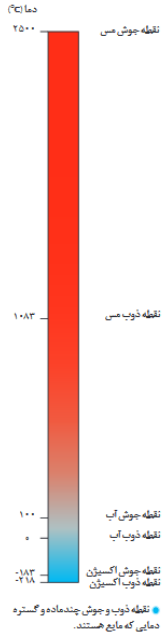

NaCl : بین گستره دمای °۸۰۱ سانتی گراد (نقطه ذوب) تا °۱۴۱۳ سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

Cu : بین گستره دمای °۱۰۸۲سانتی‌گراد (نقطه ذوب) تا °۲۵۰۰ سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

H_2O : بین گستره دمای °۰ سانتی‌گراد (نقطه ذوب) تا °۱۰۰ سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

HF : بین گستره دمای °۸۳- سانتی‌گراد (نقطه ذوب) تا °۱۹ سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

O_2 : بین گستره دمای °۲۱۸- سانتی‌گراد (نقطه ذوب) تا °۱۸۳- سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

N_2 : بین گستره دمای °۲۱۰- سانتی‌گراد (نقطه ذوب) تا °۱۹۶- سانتی‌گراد (نقطه جوش) مایع است.

ماده	نقطه ذوب (°C)	نقطه جوش (°C)
N_2	-۲۱۰	-۱۹۶
HF	-۸۳	۱۹
NaCl	۸۰۱	۱۴۱۳

هنرنمایی شاره (سیال) های مولکولی و یونی برای تولید برق

۱- آینه های منعکس کننده پرتو های خورشیدی، نور را در برج گیرنده متمرکز می‌کنند.

۲- در برج گیرنده پرتوهای خورشیدی که در آن لوله‌های سدیم کلرید مذاب عبور می‌کنند (شاره یا سیال) دمای سدیم کلرید مذاب از حدود °C ۸۵۰ تا حدود °C ۱۳۵۰ بالا می‌رود.

۳- سدیم کلرید پرانرژی در سیستمی بسته به سمت محفظه‌ی تولید کننده بخارآب حرکت

تولید برق از پرتو های خورشیدی به کمک جریان شاره

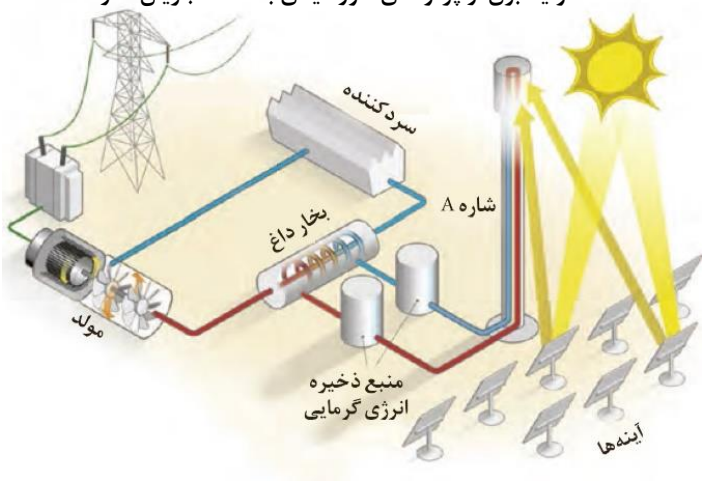

Dr. Hassan Pelvi

می‌کند، در این محفظه لوله‌های NaCl مذاب به دور لوله‌های حاوی آب (H_2O) چرخیده و انرژی گرمایی NaCl به آب منتقل شده و باعث به جوش آمدن آب در لوله‌های سیستم بسته H_2O می‌شود.

۴- بخار آب پر انرژی به سمت توربین (مولد) جریان الکتریکی رفته و باعث تولید جریان الکتریکی در مولد شده و دمای آب کاهش یافته و مجدد به سمت محفظه‌ی اولیه حرکت می‌کند تا توسط سدیم کلرید مذاب مجدد به دمای جوش برسد.

۵- سدیم کلریدی که دمای آن از ۱۳۵۰ °C به حدود ۸۵۰ °C رسیده است، مجدد به برج گیرنده پرتوهای خورشیدی پُمپ می‌شود تا با دریافت انرژی مجدداً به دمای بالاتر رسیده و چرخه مذکور مجدداً تکرار می‌شود.

✓ **نکته:** شاره‌ای که پرتوهای خورشیدی را دریافت می‌کند، می‌بایست در گستره دمای زیادی به حالت مایع باقی بماند تا بتواند انرژی گرمایی بیشتری را در خود ذخیره و منتقل کند، به همین دلیل از ترکیب یونی مانند (NaCl) استفاده می‌شود.

تست: کدام گزینه در مورد تولید برق خورشیدی به کمک شاره صحیح است؟

۱) شاره‌ای که پرتو های خورشیدی را دریافت می‌کند می‌بایست ترکیب یونی باشد تا در گستره دمای کمی به حالت مایع باشد.

۲) N_2 نسبت به H_2O دمای ذوب و جوش پایین تر داشته و در گستره دمایی بیشتری مایع است.

۳) شاره‌ای که توربین ر ابه حرکت درمی‌آورد، بخار آب است.

۴) دو شاره NaCl و H_2O در محفظه‌ی موردنظر مدتی با هم مخلوط می‌شوند.

چگالی بار یون‌ها و روش‌های محاسبه آن

چگالی بار هر یون نشان‌دهنده مقدار بار یون در واحد حجم است (تراکم بار) که برای مقایسه میزان برهم کنش میان یون ها به کار می رود:

$$\text{چگالی بار یون} = \frac{\text{بار یون}}{\text{حجم یون}}$$

✓ در حد کتاب درسی و کنکور، به روش های زیر، چگالی **حدودی** بار یون ها را محاسبه می کنیم.

۱) محاسبه حدودی چگالی بار یون (وقتی شعاع یون را داشته باشیم):

اگر در تست مقدار دقیق شعاع د ویا چند یون را دادند می‌توان با استفاده از رابطه روبه‌رو، به طور حدودی چگالی بار آن‌ها را به دست آورده و با هم مقایسه کنیم.

$$\text{چگالی بار یون} = \frac{|\text{بار یون}|}{\text{شعاع یون}}$$

Dr. Hassan Pelvi

مثال: اگر شعاع یون Na^{+} و $S^{۲-}$ به ترتیب ۱۰۲ و ۱۸۴ پیکومتر باشد، چگالی بار آن‌ها را به دست آورید.

جواب: $\rho_{S^{۲-}} = \frac{۲}{۱۸۴} = ۱/۰۹ \times ۱۰^{-۲}$ بار $\rho_{Na^{+}} = \frac{۱}{۱۰۲} = ۹/۸ \times ۱۰^{-۳}$ بار

۲) محاسبه حدودی چگالی بار یون (وقتی شعاع یون را نداشته باشیم):

به طور کلی اولویت ۱: هرچه قدر مطلق بار یونی بیشتر باشد، چگالی بار آن بیشتر است. اولویت ۲: اگر قدر مطلق بار دو یون یکسان بود، یونی که تعداد لایه کمتر دارد، چگالی بار بیشتر دارد. اولویت ۳: اگر تعداد لایه نیز یکسان بود، یونی که پروتون بیشتری دارد، چگالی بار بیشتر دارد.

مثال: چگالی بار یون‌های زیر را با هم مقایسه کنید:

$$_{۱۱}Na^{+} - _{۱۲}Mg^{۲+} - _{۱۳}Al^{۳+} - ۱۹K^{+} - _{۱۶}S^{۲-} - _{۹}F^{-} - _{۸}O^{۲-}$$

با هم بیندیشیم

۱ـ توضیح دهید چرا برای توصیف ترکیب‌های یونی در منابع علمی معتبر هیچ‌گاه واژه‌هایی مانند مولکول و فرمول مولکولی به کار نمی‌رود؟

۲ـ جدول زیر اندازهٔ شعاع برخی یون‌های متداول را در مقایسه با اندازهٔ اتم سازندهٔ آنها نشان می‌دهد. در مورد این جدول با یکدیگر گفت‌وگو کنید و روندهای موجود در آن را توضیح دهید.

دوره \ گروه	۱۷	۱۶	۲	۱
دوم	F ۱- ۷۱ ، ۱۳۳	O ۲- ۷۳ ، ۱۴۰		Li ۱+ ۱۵۲ ، ۷۶
سوم	Cl ۱- ۹۹ ، ۱۸۱	S ۲- ۱۰۲ ، ۱۸۴	Mg ۲+ ۱۶۰ ، ۷۲	Na ۱+ ۱۸۶ ، ۱۰۲

Dr. Hassan Poloei

۳ـ اگر هریون را کره‌ای باردار در نظر بگیرید، چگالی بار هم‌ارز با نسبت بار به حجم آن است. کمیتی که می‌تواند برای مقایسهٔ میزان برهم‌کنش میان یون‌ها به‌کار رود. نسبت ساده‌تری که می‌توان به کاربرد، نسبت مقدار بار یون به شعاع آن است. با این توصیف جدول زیر را کامل کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

کاتیون	شعاع (pm)	نسبت بار به شعاع	آنیون	شعاع (pm)	نسبت بار به شعاع
Na^{+}	۱۰۲	$۹/۸۰ \times ۱۰^{-۳}$	F^{-}	۱۳۳	...
K^{+}	...	$۷/۲۴ \times ۱۰^{-۳}$	Cl^{-}	۱۸۱	...
$Mg^{۲+}$	...	$۲/۷۷ \times ۱۰^{-۲}$	$O^{۲-}$	۱۴۰	...
$Ca^{۲+}$	۹۹	...	$S^{۲-}$	۱۸۴	$۱/۰۹ \times ۱۰^{-۲}$

آ) چگالی بار کدام کاتیون کمتر و کدام یک بیشتر است؟ چرا؟

ب) چگالی بار کدام آنیون کمتر و کدام یک بیشتر است؟ چرا؟

پ) پیش‌بینی کنید نیروی جاذبه میان کدام کاتیون با کدام آنیون از همه قوی‌تر است؟ چرا؟

ت) پیش‌بینی کنید نیروی جاذبه میان کدام کاتیون با کدام آنیون از همه ضعیف‌تر است؟ چرا؟

آنتالپی فروپاشی شبکه یا $\Delta H_{\text{فروپاشی}}$

انرژی لازم در فشار ثابت برای فروپاشی ۱ مول جامد یونی و تبدیل آن به یون‌های گازی سازنده را آنتالپی فروپاشی شبکه یا آنتالپی فروپاشی گویند. $\left(\frac{kJ}{mol}\right)$

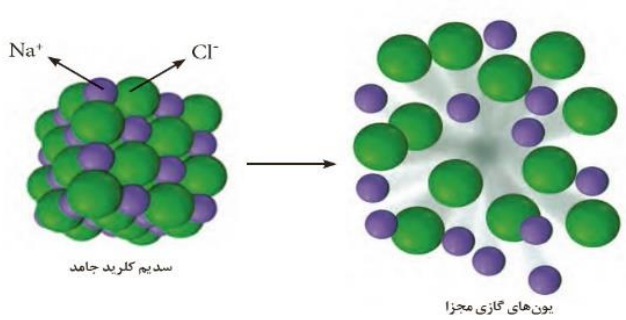

شکل ۱۰ـ فروپاشی شبکه یونی سدیم کلرید و تبدیل آن به یون‌های گازی مجزا

$$NaCl\,(s) + ۷۸۷\,kJ \rightarrow Na^{+}\,(g) + Cl^{-}\,(g) \qquad \Delta H_{\text{فروپاشی}} = ۷۸۷\,\frac{kJ}{mol}$$

$$MgF_{۲}\,(s) + ۲۹۶۵\,kJ \rightarrow Mg^{۲+}\,(g) + ۲F^{-}\,(g) \qquad \Delta H_{\text{فروپاشی}} = ۲۹۶۵\,\frac{kJ}{mol}$$

Dr. Hassan Pelvi

$KBr(s) + 689\ Kj \rightarrow K^{+}(g) + Br^{-}(g)$ $\Delta H_{\text{فروپاشی}} = ۶۸۹\ \frac{kJ}{mol}$

✓ **نکته:** هر چه چگالی بار یون بیشتر باشد، نیروی جاذبه میان یون ها قوی تر بوده، در نتیجه آنتالپی شبکه ترکیب یونی بیشتر شده و دمای ذوب و جوش آن بالاتر خواهد بود.

مقایسه آنتالپی شبکه و ذوب جامدات یونی

➢ **روش ۱:** مقدار شعاع یا چگالی بار یون‌ها را داشته باشیم:

در این صورت چگالی بار **یک** کاتیون و **یک** آنیون هر ترکیب یونی را با هم جمع کرده و هر ترکیبی که مجموع این عدد در آن بیشتر باشد، انرژی شبکه و ذوب بالاتری دارد.

مثال: اگر نسبت بار به شعاع یون‌های Na^{+} ، $Mg^{۲+}$ ، F^{-} و $O^{۲-}$ به ترتیب برابر با $۹/۸ \times ۱۰^{-۳}$ ، ۲۷×۱۰^{-۳} ، $۷/۵ \times ۱۰^{-۳}$ و ۱۴×۱۰^{-۳} باشد، آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب NaF، $Na_۲O$، $MgF_۲$ و MgO را مقایسه کنید.

➢ **روش ۲: مقدار شعاع یا چگالی بار یون‌ها را نداشته باشیم:**

اولویت ۱: هر ترکیبی که جمع قدرمطلق بار **یک** کاتیون و **یک** آنیون بیشتری داشته باشد، آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب بیشتری دارد.

اولویت ۲: چنانچه جمع قدرمطلق بار یون‌ها برابر بود، هرچه شعاع یون‌ها کوچک‌تر باشد (تعداد لایه کمتر)، آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب بیشتری دارد.

مثال: آنتالپی فروپاشی شبکه و دمای ذوب ترکیبات یونی زیر را مقایسه کنید:

$Al_۲O_۳ – MgO – MgF_۲ – Na_۲O – NaF – NaCl$

نکته ۱: در یک گروه از بالا به پایین به دلیل افزایش تعداد لایه‌ها، شعاع یونی هم همانند شعاع اتمی افزایش می‌یابد، در نتیجه آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب ترکیبات یونی حاصل از یون عناصر کاهش می‌یابد.

آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب : LiF > LiCl > LiBr > LiI

آنتالپی فروپاشی و دمای ذوب : LiF > NaF > KF > RbF

Dr. Hassan Poloei

نکته ۲: هر چند در یک دوره از چپ به راست با ثابت ماندن تعداد لایه ولی افزایش تعداد پروتون، شعاع اتمی کاهش می‌یابد، اما روند تغییر شعاع یونی در یک دوره منظم نیست.

به عنوان مثال شعاع یونی عناصر دوره سوم:

$$_{۱۵}P^{۳-} > {}_{۱۶}S^{۲-} > {}_{۱۷}Cl^{-} > {}_{۱۱}Na^{+} > {}_{۱۲}Mg^{۲+} > {}_{۱۳}Al^{۳+}$$

خود را بیازمایید

۱ـ در هر مورد با خط زدن واژه نادرست، هر یک از عبارت‌های زیر را کامل کنید:

آ) آنتالپی فروپاشی، گرمای $\frac{\text{آزاد}}{\text{مصرف}}$ شده در فشار ثابت برای فروپاشی یک $\frac{\text{مول}}{\text{گرم}}$ از شبکه یونی و تبدیل آن به $\frac{\text{اتم‌های}}{\text{یون‌های}}$ گازی سازنده است.

ب) هر چه $\frac{\text{بار}}{\text{چگالی بار}}$ یون‌های سازندهٔ یک جامد یونی کمتر باشد، شبکهٔ آن $\frac{\text{آسان‌تر}}{\text{دشوارتر}}$ فروپاشیده می‌شود.

۲ـ با توجه به داده‌های متن درس پیش‌بینی کنید کدام آنتالپی فروپاشی شبکه را می‌توان به $KCl(s)$ نسبت داد؟ چرا؟ $۷۱۷\ kJmol^{-۱}$، ۶۴۹ یا ۱۰۳۷

۳ـ با توجه به نمودار زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

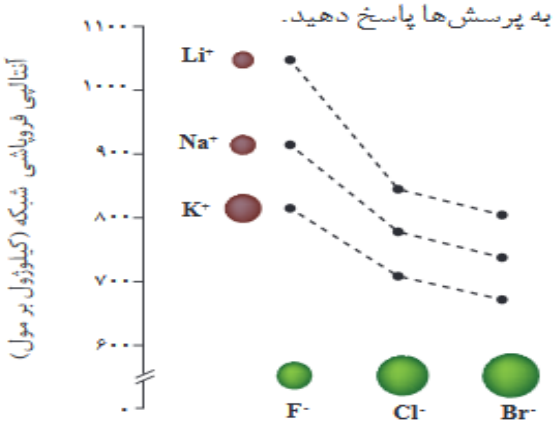

Dr. Hassan Poloei

آ) با افزایش شعاع کاتیون فلزهای قلیایی، آنتالپی فروپاشی شبکه چه تغییری می‌کند؟ توضیح دهید.

ب) با افزایش شعاع آنیون هالید، آنتالپی فروپاشی شبکه چه تغییری می‌کند؟ توضیح دهید.

۴ـ با توجه به جدول زیر که آنتالپی فروپاشی شبکه را برای برخی ترکیب‌های یونی نشان می‌دهد، به پرسش‌ها پاسخ دهید.

آنیون / کاتیون	F^-	O^{2-}
Na^+	۹۲۶	۲۴۸۸
Mg^{2+}	۲۹۶۵	۳۷۹۸

آ) درباره درستی جمله زیر گفت‌وگو کنید.

«آنتالپی فروپاشی شبکه هم با بار الکتریکی کاتیون و هم با بار الکتریکی آنیون، رابطهٔ مستقیم دارد».

ب) آیا می‌توان میان آنتالپی فروپاشی شبکه و نقطه ذوب جامدهای یونی رابطه‌ای در نظر گرفت؟ توضیح دهید.

تست ۱: (تجربی تیر ۱۴۰۳)

اگر مجموع آنتالپی فروپاشی $MgO(s)$ و $KI(s)$ برابر a، $LiF(s)$ و $Al_2O_3(s)$ برابر b، $NaBr(s)$ و $AlF_3(s)$ برابر c باشد، کدام مقایسه درست است؟

۱) $b > a > c$ ۲) $b > c > a$ ۳) $c > b > a$ ۴) $c > a > b$

تست ۲: (ریاضی تیر ۱۴۰۳)

با توجه به جدول تناوبی زیر (بخشی از جدول تناوبی عنصرها)، کدام موارد دربارهٔ ترکیب حاصل از واکنش دو عنصر داده‌شده (در شرایط مناسب) درست است؟

A																	
D													E		Z	J	
																G	

الف: آنتالپی فروپاشی شبکه: G و D > J و D

ب: نقطهٔ جوش: A و E > Z و E

پ: گشتاور دو قطبی: Z و E > G و A

ت: شمار پیوند اشتراکی: J و A > G و Z

۱) «الف» و «ب» ۲) «الف» و «ت» ۳) «ب» و «پ» ۴) «پ» و «ت»

Dr. Hassan Poloei

تست ۱: اگر تفاوت شما رالکترون‌ها و نوترون‌ها در ^{88}X برابر ۱۲ باشد، یک واحد فرمولی از ترکیب X با کدام آنیون زیر دارای اتم‌های بیشتری است؟

۱) سیلیکات ۲) هیدروکسید ۳) کربنات ۴) فسفات

تست ۲: مقدارهای ۹۳۰، ۲۴۰۰، ۲۹۰۰ و ۳۸۰۰ (برحسب کیلوژول بر مول)، را به ترتیب از راست به چپ به انرژی فروپاشی شبکه بلور کدام جامد یونی می‌توان نسبت داد؟

۱) سدیم فلوئورید، منیزیم فلوئورید، سدیم اکسید، منیزیم اکسید
۲) منیزیم فلوئورید، سدیم فلوئورید، منیزیم اکسید، سدیم اکسید
۳) سدیم فلوئورید، منیزیم اکسید ، سدیم اکسید ، منیزیم فلوئورید
۴) سدیم فلوئورید، سدیم اکسید، منیزیم فلوئورید، منیزیم اکسید

تست ۳: چند مورد از مقایسه‌های زیر درست است؟

چگالی بار: $Ca^{2+} > Mg^{2+} > K^{+} > Na^{+}$

دمای ذوب: $CaO > MgO > KCl > NaCl$

آنتالپی فروپاشی: $MgO > K_2O > NaF > LiCl$

شعاع یونی: $S^{2-} > F^{-} > Mg^{2+} > Na^{+}$

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست ۴: در کدام گزینه همه گونه ها در حالت مایع و محلول در آب رسانای برق هستند؟

۱) BeF_2 , K_2O , CuS
۲) Na_3N , NH_4Cl , HF
۳) AlF_3 , MgO , Fe
۴) $Pb(NO_3)_2$, $FeSO_4$, KBr

تست ۵: کدام عبارت نادرست است؟

۱) جامدهای یونی سخت هستند ولی در اثر ضربه در راستای معینی می‌شکنند.
۲) نسبت عدد کوئوردیناسیون کاتیون به آنیون در Na_3N برابر $\frac{1}{3}$ است.
۳) نیروی یونی در تمام جهات وجود دارد و قدرت آن از پیوند کووالانسی بیشتر است.
۴) در اثر عبور جریان برق از ترکیب‌های یونی مذاب یا محلول واکنش شیمیایی اتفاق می‌افتد.

Dr. Hassan Poloei

تست ۶: چه تعداد از عبارت‌های زیر در جامدهای یونی صادق است؟

- در بلور آن‌ها تعداد کاتیون و آنیون برابر است.
- زیروند هر یون لزوماً بیانگر تعداد آن و بار یون دیگر است.
- بسیاری از آنها در حلال‌های قطبی مانند آب حل نمی‌شوند.
- فاقد پیوند اشتراکی هستند.
- در آن‌ها همه یون‌ها به آرایش الکترونی گاز نجیب می‌رسند.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست ۷: کدام گزینه نادرست است؟

۱) دمای ذوب: $MgF_2 > MgCl_2 > SO_2$

۲) رسانایی محلول ۱ مولار: $Ca(NO_3)_2 > CaSO_4 > HCl > HF$

۳) دمای ذوب: $SiC > CaO > CaF_2 > F_2$

۴) تعداد پیوند کووالانسی در یک واحد از فرمول شیمیایی: $CH_4 > Ca(OH)_2 > CaF_2$

تست ۸: کدام عبارت در مورد چهار دسته مواد (جامدات) نادرست است؟

۱) در دمای $25\,^{\circ}C$ فقط جامدات مولکولی و جیوه مایع یا گاز می‌توانند باشند.

۲) تنها جامدی که در حالت جامد رسانای برق می‌باشد، جامد فلزی است.

۳) جامدات یونی در حالت مذاب و محلول و بعضی جامدات مولکولی در حالت محلول رسنای برق می‌باشند.

۴) واژه شبکه بلور در مورد هر چهار دسته آن‌ها تعریف می‌شود.

Dr. Hassan Poloei

جامدات فلزی

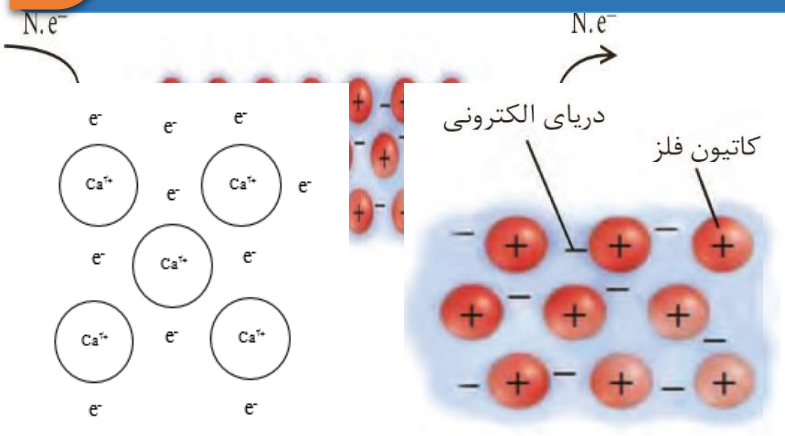

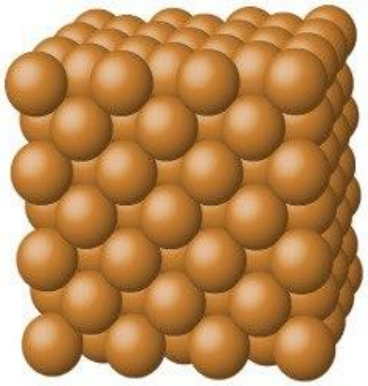

➢ شبکه بلور آن‌ها از کاتیون‌های فلزی در دریایی از الکترون‌های شناور تشکیل شده است.

پیوند فلزی: در فلزات الکترون‌های لایه ظرفیت (الکترون‌های آزاد یا شناور) به طور آزادانه به دور همه کاتیون‌های فلزی حرکت کرده و سبب در کنار هم باقی ماندن کاتیون های فلزی می شوند.
به عبارتی پیوند فلزی نیروی جاذبه ای است که از تاثیر متقابل بین الکترونهای لایه ظرفیت و هسته اتم ها که بار مثبت درند، به وجود می آید.

➢ **تشخیص:** فلز تنها و یا آلیاژ فلزات.

نکته ۱: بسیاری از ویژگی‌های فلزات از جمله چکش خوار بودن، رسانایی الکتریکی و گرمایی، جلای فلزی به دلیل الکترون‌های آزاد لایه ظرفیت آن‌هاست.

نکته ۲: جامدات فلزی هم همانند سه دسته جامد دیگر در کل خنثی هستند. به عنوان مثال در بلور کلسیم به ازای هر یون Ca^{2+} دو عدد الکترون وجود دارد و در کل خنثی است.

➢ **توجیه چکش‌خوار بودن فلزات (شکل‌پذیری):** هرچند کاتیون‌ها در اثر ضربه جابه‌جا می‌شوند اما چون الکترون‌های آزاد با سرعت زیاد در لابه‌لای کاتیون‌ها در شبکه بلور در حرکت هستند، در نتیجه مانند چسب کاتیون‌ها را در کنار هم قرار می‌دهند و مانع شکسته شدن بلور جامد فلزی می‌شوند.

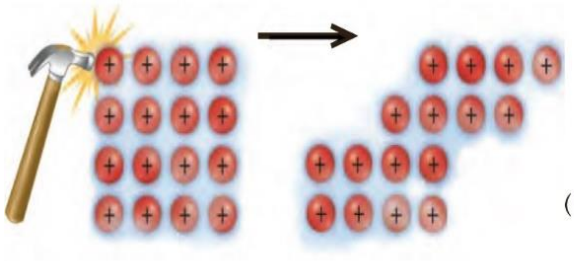

(۱)

➢ **توجیه رسانایی الکتریکی فلزات:** تنها ماده‌ای که در حالت جامد رسانای برق است، جامدات فلزی و گرافیت هستند. زیرا در اثر قرار گرفتن یک فلز در بین قطب مثبت و منفی یک باتری یا مولد الکتریسیته، شمار مشخصی الکترون $(N.e^-)$ از قطب

Dr. Hassan Poloei

منفی وارد فلز شده و الکترون‌های آزاد فلز به همان تعداد از طرف دیگر فلز خارج شده و وارد قطب مثبت باتری یا مولد می‌شوند.

- **ویژگی مشترک فلزات:** جلای فلزی، رسانایی گرمایی و الکتریکی، شکل پذیری از جمله ویژگی‌های **فیزیکی** مشترک فلزات است.
- **از ویژگی‌های مشترک شیمیایی** فلزات می‌توان به تمایل به از دست دادن الکترون در واکنش‌ها و تبدیل به کاتیون (غیر از Be) اشاره کرد. در مورد عناصر واسطه نیز و تنوع اعداد اکسایش در اکثر آن‌ها و نیز رنگی بودن اغلب ترکیبات آن‌ها ذکر کرد.

نکته ۱: فلزات دسته s (گروه ۱ و ۲) و نیز فلزاتی مانند Al، Sc و Zn دارای یک نوع یون و عدد اکسایش هستند.

نکته ۲: فلزات دسته d در ویژگی هایی مانند سختی، نقطه ذوب، تنوع اعداد اکسایش و یون پایدار با فلزات دسته sp تفاوت دارد.

- **شرط رسانایی جسم:** وجود ذره باردار (الکترون یا یون) شناور است.
  - ✓ **جامد مولکولی:** اصولاً در هیچ حالتی رسانای الکتریکی نیستند. مگر محلول اسیدها، NH_3 و اکسید نافلزی.
  - ✓ **جامد کووالانسی:** گرافیت (C) و نیز حالت عنصری شبه فلزات (Ge, Si).
  - ✓ **جامد یونی:** در حالت مذاب (مایع) و محلول (فرآیند شیمیایی).
  - ✓ **جامد فلزی:** در حالت جامد و مذاب (فرایند فیزیکی).

- **دمای ذوب و سختی فلزات:**

غیر از جیوه (Hg)، بقیه جامدات فلزی در دمای اتاق جامد هستند.

از نظر دمای ذوب و سختی: گروه ۱ < گروه ۲ < گروه ۱۳ < فلزات واسطه

Dr. Hassan Poloei

دید رنگ‌ها

۱- همان‌گونه که می‌دانیم چشم انسان فقط امواج الکترومغناطیس با طول موج ۴۰۰ تا ۷۰۰ نانومتر را می-تواند احساس کند.

۲- بنفش کوتاه‌ترین و قرمز بلندترین طول موج نور مرئی در محدوده بینایی انسان‌ها را دارند.

۳- اگر پرتو نوری همه ۷ رنگ نور مرئی را دارا باشد، آن نور به رنگ سفید احساس می‌شود.

۴- از مخلوط سه رنگ اصلی سبز، آبی و قرمز نیز نور سفید ایجاد می‌شود.

۵- اگر جسمی همه ۷ رنگ نور سفید را جذب کند (درصد جذب ۱۰۰٪ و یا درصد بازتابش ۰٪) آن جسم تیره یا سیاه دیده می‌شود. (مانند دوده)

شکل ۱۱- تابیدن نور و دیدن مواد رنگی

۶- اگر جسمی همه ۷ رنگ نور سفید را بازتابش کند (درصد جذب ۰٪ و یا درصد بازتابش ۱۰۰٪) به رنگ سفید دیده می‌شود (مانند TiO_2).

۷- آهن III اکسید (Fe_2O_3) به رنگ قرمز دیده می‌شود. زیرا همه رنگ‌های نور سفید را غیر از قرمز را جذب می‌کند و فقط رنگ قرمز را بازتابش می‌کند.

رنگ دانه

سازنده اصلی یک ماده رنگی که به آن ماده رنگ می‌بخشد را رنگ دانه گویند. دوده، TiO_2 و Fe_2O_3 از جمله رنگ‌دانه‌های معدنی هستند. در گذشته انسان‌ها این مواد رنگی را از منابع طبیعی مانند گیاهان، جانوران و برخی کانی‌ها تهیه می‌کردند. اما امروزه علاوه بر رنگ‌دانه‌های طبیعی از رنگ‌دانه‌های مصنوعی نیز در صنایع نساجی، غذایی و ساختمانی استفاده می‌شود.

✓ رنگ‌هایی که برای پوشش سطح استفاده می‌شوندف نوعی کلویید هستند که علاوه بر زیبایی، مانع اکسایش یا واکنش مواد با جسم می‌شوند.

Dr. Hassan Poloei

فلز وانادیم ($_{۲۳}V$)

۱- سومین عنصر واسطه دوره چهارم و متعلق به گروه پنجم می‌باشد:

$_{۲۳}V : [۱۸Ar]۳d^{۳}\ ۴s^{۲}$

۲- وانادیم می‌تواند عدد اکسایش ۲+، ۳+، ۴+ و ۵+ داشته باشد که رنگ آن‌ها به ترتیب بنفش، سبز، آبی و زرد است.

۳- چون رنگ هر یون متفاوت است، با کاهش هر یون، رنگ محلول آن تغییر می‌کند. به عنوان مثال با کاهش مرحله به مرحله یون وانادیوم V در اثر افزودن فلز روی، مراحل و رنگهای زیر مشاهده می شود.

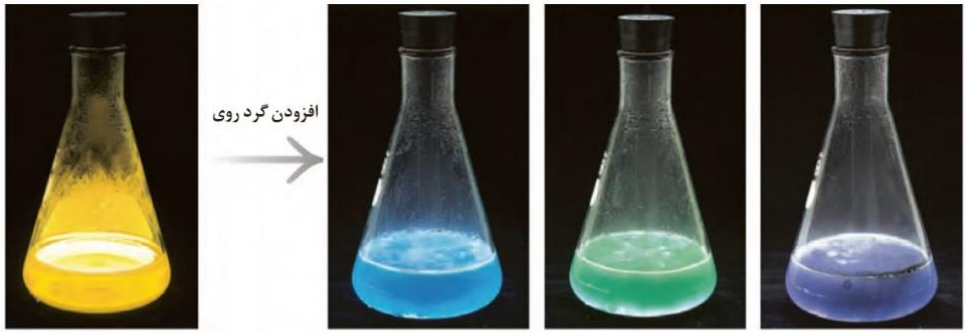

محلولی از نمک وانادیم (II) — محلولی از نمک وانادیم (III) — محلولی از نمک وانادیم (IV) — محلولی از نمک وانادیم (V)

مثال: آرایش الکترونی وانادیم و یون‌های آن را رسم کنید.

مثال: مراحل کاهش یافتن نمک وانادیم V به نمک وانادیم II توسط فلز روی را بررسی کنید.

تست: مقدار ۱۳ گرم پودر روی با ۰/۲ مول یون $V^{۵+}$ واکنش می‌دهند، رنگ نهایی محلول کدام است؟

$(Zn = ۶۵\ gr.mol^{-۱})$

۱) بنفش ۲) سبز ۳) آبی ۴) زرد

Dr. Hassan Poloei

فلز تیتانیم ($_{۲۲}Ti$)

۱- تیتانیم دومین عنصر واسطه دوره چهارم و متعلق به گروه ۴ می‌باشد که به دلیل نقطه ذوب بالا، چگالی پایین، مقاومت بالا در برابر خوردگی، واکنش اندک با آب دریا و مقاومت بالا در برابر سایش امروزه کاربرد زیادی در صنایع مختلف دارد.

ویژگی های باور نکردنی مانند ماندگاری و استحکام مناسب باعث شده که آن را فلزی فراتر از انتظار بنامند.

۲- مقایسه تیتانیم با فولاد:

ماده / ویژگی	تیتانیم	فولاد
نقطه ذوب ($^{\circ}C$)	۱۶۶۷	۱۵۳۵
چگالی ($g\ mL^{-1}$)	۴/۵۱	۷/۹۰
واکنش با ذره‌های موجود در آب دریا	ناچیز	متوسط
مقاومت در برابر خوردگی	عالی	ضعیف
مقاومت در برابر سایش	عالی	عالی

- ✓ مقاومت در برابر سایش : هر دو عالی
- ✓ مقاومت در برابر خوردگی: تیتانیم عالی است ولی فولاد ضعیف
- ✓ واکنش با ذره‌های موجود در آب دریا: تیتانیم ناچیز، ولی فولاد متوسط
- ✓ چگالی : تیتانیم < فولاد
- ✓ نقطه ذوب: تیتانیم > فولاد

۳- از تیتانیم به دلیل کم بودن چگالی، بالا بودن نقطه ذوب و مقاومت در برابر سایش در موتور جت استفاده می‌شود.

۴- از تیتانیم به دلیل مقاومت در برابر خوردگی و واکنش‌پذیری ناچیز با ذره‌های آب دریا در پروانه کشتی‌ها استفاده می‌شود.

۵- از تیتانیم به دلیل جلای زیبا و مقاومت در برابر خوردگی و چگالی به نسبت کم در بناهای زیبایی مانند موزه‌ی کوگنهایم استفاده می‌شود.

۶- از تیتانیم به دلیل مقاومت و استحکام بالا و چگالی کم در ساخت بدنه دوچرخه استفاده می‌شود.

۷- از آلیاژ تیتانیم و نیکل که به نام «نیتینول» یا آلیاژ هوشمند اطلاق می‌شود، در ساخت فرآورده‌های پزشکی و صنعتی مانند قاب عینک، ارتودنسی و استنت عروق استفاده می‌شود.

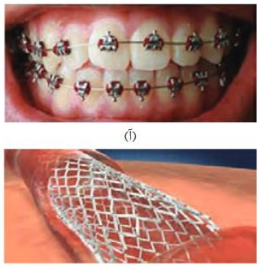

(آ)

(ب)

(پ)

آ) سازه فلزی در ارتودنسی ب) استنت برای رگ‌ها پ) قاب عینک

شکل ۱۲- برخی کاربردهای تیتانیم

Dr. Hassan Pelvi

تست ۱: کدام عبارت نادرست است؟

۱) یون V^{4+} هم اکسنده و هم کاهنده است و در واکنش با فلز روی نقش اکسندگی ایفا می‌کند.
۲) آرایش الکترونی یون V^{3+} به $3d^2$ ختم می‌شود و سبز رنگ است.
۳) از آلیاژ نیکل و تیتانیم در ساخت موزه کوگنهایم استفاده شده است.
۴) تیتانیم نسبت به فولاد چگالی کمتر ولی مقاومت در برابر خوردگی و دمای ذوب بالاتر دارد.

تست ۲: چه تعداد از مطالب زیر در مورد جامدات فلزی درست است؟

- در فلزات گروه دوم تعداد الکترون‌های آزاد دو برابر فلزات گروه اول است.
- همه فلزات واسطه دارای چندین عدد اکسایش و ترکیبات رنگی هستند.
- از نظر واکنش‌پذیری و دمای ذوب: فلز دسته d < فلز دسته p < فلز دسته s
- ویژگی‌هایی مانند رسانایی گرمایی و الکتریکی و شکل‌پذیری و چگالی زیاد فلزات واسطه به خاطر الکترون شناور لایه ظرفیت آن‌هاست.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست ۳: (ریاضی اردیبهشت ۱۴۰۳)

کدام موارد، دربارهٔ مقایسهٔ ویژگی‌های فولاد و تیتانیم درست است؟

الف: نقطهٔ ذوب: فولاد < تیتانیم

ب: شدت واکنش خوردگی: تیتانیم < فولاد

پ: مقاومت در برابر واکنش با ذره‌های موجود در آب دریا: فولاد > تیتانیم

ت: میزان استفاده در ساخت پروانهٔ کشتی: فولاد > تیتانیم

۱) «الف» و «ب» ۲) «الف» و «پ» ۳) «ب» و «ت» ۴) «پ» و «ت»

Dr. Hassan Poloei

مقایسه خصوصیات چهار دسته مواد

ویژگی ماده	واحد سازنده بلور	روش تشخیص	نقطه ذوب	روش مقایسه نقطه ذوب	رسانایی الکتریکی	رسانایی گرمایی
جامد کووالانسی	اتم‌های متصل در شبکه غول-آسا	C، Si، Ge و SiO_2 SiC	بسیار بالا	آنتالپی پیوند (طول پیوند)	نارسانا (غیر از گرافیت وشبه فلزات)	دارند غیر از گرافیت
جامد مولکولی	مولکول	غیر از سه دسته دیگر	بسیار پایین	۱- پیوند هیدروژنی ۲- جرم و حجم	نارسانا (مگر اسید و اکسید نافلز و NH_3 محلول)	×
جامد یونی	کاتیون و آنیون	فلز و نافلز	بالا	چگالی بار یونها	مذاب و محلول	×
جامد فلزی	کاتیون در دریای آزاد الکترون‌ها	فلز تنها یا آلیاژ آن‌ها	فلز واسطه بالا و فلزات اصلی متوسط	فلز واسطه بیشتر از فلزات اصلی	مذاب و جامد	بالا

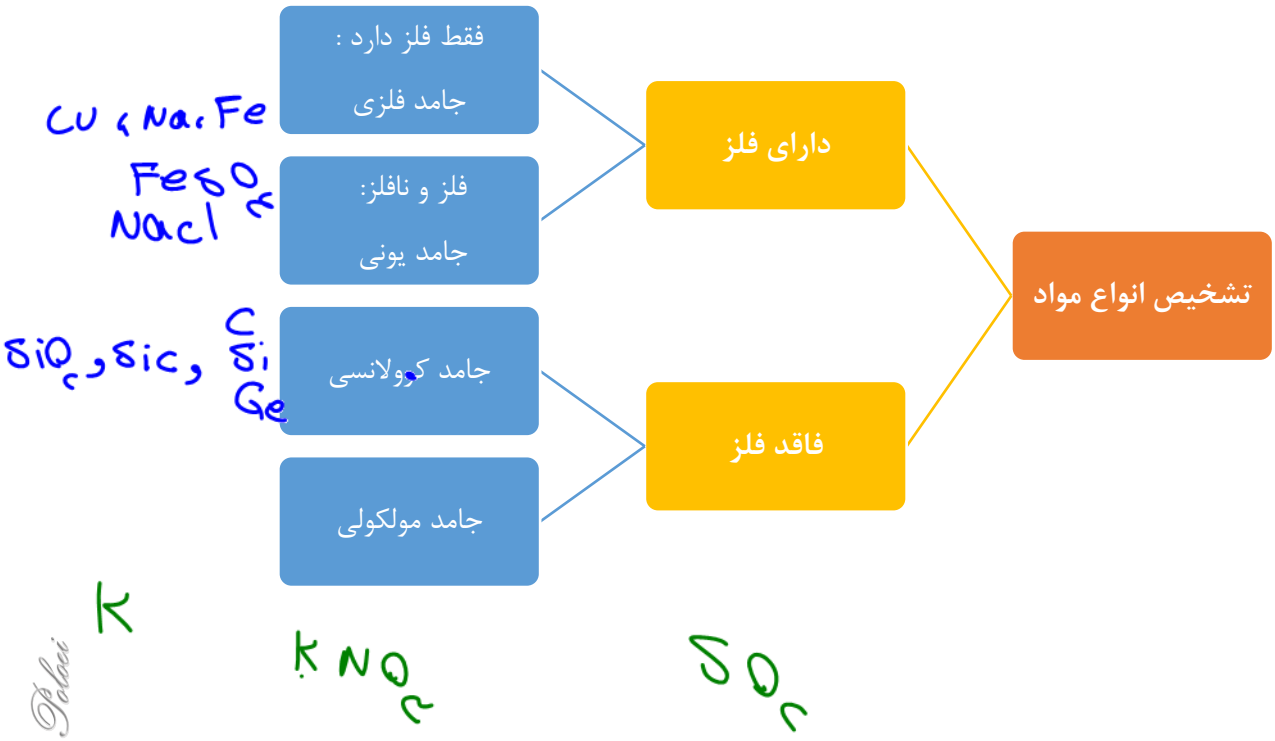

Dr. Hassan Poloei

تمرین های دوره ای

تمرین‌های دوره‌ای

۱ـ با توجه به ۳۶ عنصر نخست جدول دوره‌ای عنصرها به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

آ) عنصرهای کدام گروه‌ها جزو مواد مولکولی هستند؟

ب) عنصرهای کدام گروه جزو مواد کووالانسی هستند؟

پ) عنصرهای کدام دسته (s، p یا d) همگی فلزند؟

۲ـ سیلیسیم کربید (SiC) یک ساینده ارزان است که در تهیهٔ سنباده به‌کار می‌رود.

آ) این ماده را در کدام دسته از مواد جای می‌دهید؟ چرا؟

ب) سختی آن را در مقایسه با الماس و سیلیسیم پیش‌بینی کنید.

۳ـ هر یک از شکل‌های زیر رفتاری از مواد یونی را نشان می‌دهد. در هر مورد آن رفتار را با دلیل توصیف کنید.

آ)

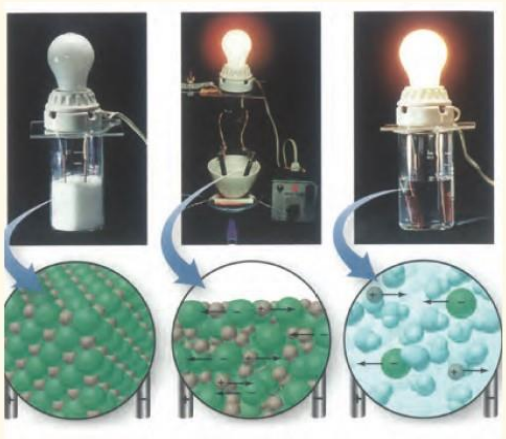

ب)

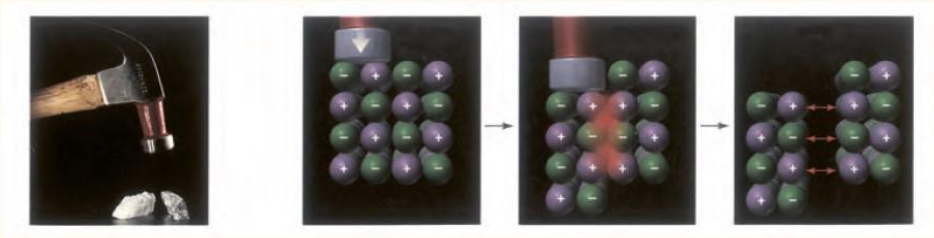

۴ـ برای هر یک از جمله‌های زیر دلیل بنویسید.

آ) تنوع و شمار مواد مولکولی بیشتر از مواد کووالانسی است.

ب) ترکیب‌هایی که در دما و فشار اتاق به حالت مایع هستند، جزو مواد مولکولی به شمار می‌روند.

پ) ترتیب واکنش‌پذیری فلزهای پتاسیم، کلسیم و تیتانیم به صورت $_{19}K > _{20}Ca > _{22}Ti$ است.

Dr. Hassan Poloei

۵ـ سیلیسیم، فسفر و گوگرد از جمله عنصرهای اکسیژن‌دوست هستند به طوری که در طبیعت به شکل نمک‌های اکسیژن‌دار یافت می‌شوند. با توجه به ساختار لوویس آنیون‌های زیر به پرسش‌ها پاسخ دهید.

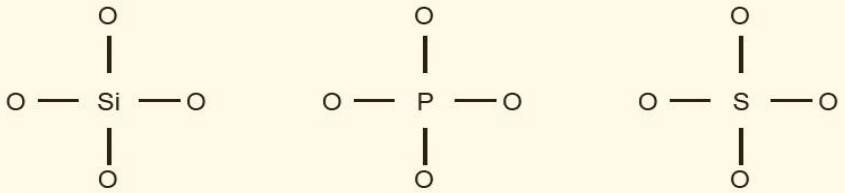

یون سیلیکات　　یون فسفات　　یون سولفات

آ) هریک از ساختارهای لوویس را با جفت نقطه‌ها کامل کرده سپس بار الکتریکی هر آنیون را مشخص کنید.

ب) فرمول شیمیایی نمک حاصل از این آنیون‌ها را با یون سدیم سپس یون کلسیم بنویسید.

۶ـ نقشه‌های پتانسیل الکتروستاتیکی پروپان و دی‌متیل‌اتر با جرم مولی نزدیک به هم به صورت زیر است. با توجه به آنها به پرسش‌ها پاسخ دهید.

پروپان　　دی متیل اتر

آ) کدام یک در میدان الکتریکی جهت‌گیری نمی‌کند؟ چرا؟

ب) توضیح دهید کدام یک از این دو مادهٔ گازی‌شکل، آسان‌تر به مایع تبدیل می‌شود؟

۷ـ گروهی از دانش‌آموزان همهٔ مواد خالص را براساس رفتار آنها مطابق نمودار زیر دسته‌بندی کرده‌اند. با پر کردن جاهای خالی، نمونه‌ای برای هر جامد مثال بزنید.

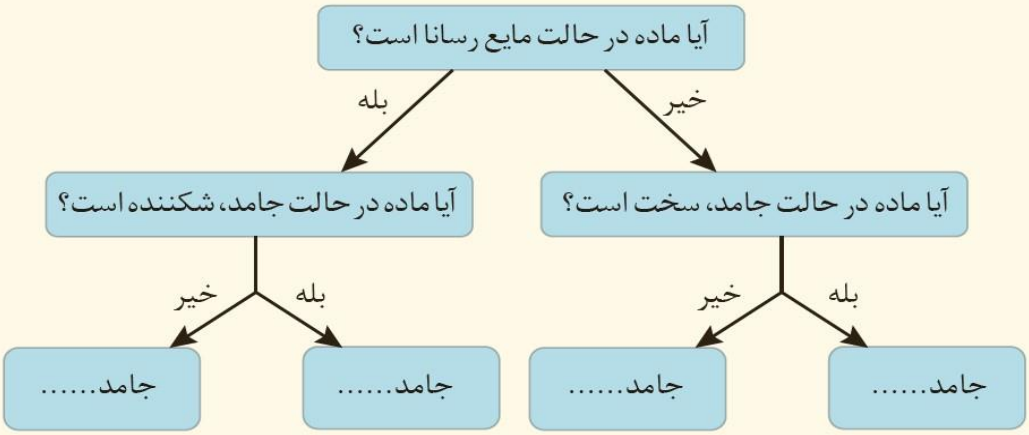

Dr. Hassan Poloei

تست جامع فصل

تست ۱: چه تعداد از مطالب زیر **نادرست** است؟ (با توجه به ۳۶ عنصر اول جدول تناوبی)

- عناصر گروه ۱۶ و ۱۷ ترکیب مولکولی هستند.
- عناصر گروه ۱۴ جامد کووالانسی بوده و کم وبیش رسانایی الکتریسیته و گرمایی دارند.
- همه عناصر دسته s و d جامد فلزی هستند.
- هیچ کدام از این عنصار به تنهایی نمی‌توانند جامد یونی تشکیل دهند.
- گازهای نجیب و کربن تنها نافلزات و بریلیم تنها فلزی است که توانایی تشکیل یون ندارند.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

تست ۲: کدام گزینه **نادرست** است؟

۱) از نظر تنوع مواد: مواد کووالانسی > مواد فلزی > مواد یونی > مواد مولکولی
۲) ترکیبات مولکولی به دلیل کم بودن جاذبه بین ذرات در دمای معمولی گاز یا مایعند.
۳) از نظر دمای ذوب و سختی: $SiC > KF > K > H_2S$
۴) مواد عنصری ممکن است هر نوع جامدی باشند غیر از جامد یونی

تست ۳: با توجه به جدول مقابل که بخشی از جدول تناوبی است، کدام گزینه **نادرست** است؟

گروه / دوره	۱	۲	۱۶	۱۷
۲	A		C	
۳		B		D
۴	E		F	

۱) شعاع اتمی B بزرگ‌تر از D و شعاع یونی آن کوچک‌تر از D است.
۲) دربین عناصر F تا A بزرگ‌ترین شعاع یونی مربوط به یون پایدار عنصر F است.
۳) شعاع یونی عنصر B، کوچک‌تر از شعاع یونی عنصر C است.
۴) در یک دوره از چپ به راست شعاع یونی همانند شعاع اتمی کاهش می‌یابد.

تست ۴: با توجه به جدول تست ۳، چه تعداد از مطالب زیر **نادرست** است؟

- در حالت آزاد (ساده)، این شش عنصر یا جامد فلزی یا جامد مولکولی تشکیل می‌دهند.
- سه عنصر از میان این شش عنصر رسانای الکتریسیته هستند.
- از نظر دمای ذوب و سختی: $B > E > D > C$
- عناصر A، B، C و D به ترتیب ۱، ۲، ۶ و ۷ الکترون در آخرین زیرلایه دارند.
- چگالی بار یون عنصر B بیشتر از یون C می‌باشد.

۱) ۱ ۲) ۲ ۳) ۳ ۴) ۴

Dr. Hassan Poloei

تست ۵: با توجه به جدول تست ۳، چه تعداد از مطالب زیر **نادرست** است؟

۱) ترکیب حاصل از دو عنصر B و C فرمول BC داشته و دمای ذوب کمتر از B دارد.
۲) دمای ذوب $FD_۲$ بیشتر از $CD_۲$ بوده و هر دو ترکیب مولکولی قطبی هستند.
۳) مواد A، B، E، $A_۲C$ و BF در حالت مذاب رسانای برق هستند.
۴) D در حالت عنصری ترکیبی به فرمول $D_۲$ ایجاد می‌کند که در میدان الکتریکی جهت‌گیری نمی‌کند.

تست ۶: تعداد الکترون مبادله برای تشکیل ۰/۴ گرم منیزیم اکسید، برابر با تعداد الکترون‌های پیوندی در چند مول کربونیل سولفید است؟ ($Mg = ۲۴ , O = ۱۶ \ gr.mol^{-۱}$)

۱) $۲/۵ \times ۱۰^{-۳}$
۲) ۵×۱۰^{-۳}
۳) $۲/۵ \times ۱۰^{-۲}$
۴) ۵×۱۰^{-۲}

تست ۷: چه تعداد از مطالب زیر درست است؟

- گرافیت جامد کووالانسی سه بعدی است که از جنبه‌هایی شبیه جامد فلزی و مولکولی است.
- در $NH_۴Cl$، $SiO_۲$، $N_۲O_۵$ پیوند کووالانسی وجود دارد.
- مقدار q در معادله مقابل انرژی شبکه $Al_۲O_۳$ (s) است: $(s) + q \rightarrow ۲Al\ (g) + \frac{۳}{۲} O_۲\ (g)$ $Al_۲O_۳$.
- در نقشه پتانسیل الکتروستاتیکی $SO_۳$ و $OCl_۲$ عنصر اکسیژن قرمز رنگ نشان داده می‌شود.
- از عنصر وانادیم به دلیل چگالی کمتر از فولاد و مقاومت در برابر خوردگی در پروانه کشتی‌ها استفاده می‌شود.

۱) ۱
۲) ۲
۳) ۳
۴) ۴

Dr. Hassan Poloei